

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Typologia aktualnych krajobrazów Polski

Author: Tadeusz J. Chmielewski, Urszula Myga-Piątek, Jerzy Solon

Citation style: Chmielewski Tadeusz J., Myga-Piątek Urszula, Solon Jerzy. (2015). Typologia aktualnych krajobrazów Polski. "Przegląd Geograficzny" (Vol. 87, nr 3 (2015), s. 377-408).

Uznanie autorstwa - Bez utworów zależnych Polska - Ta licencja zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu zarówno w celach komercyjnych i niekomercyjnych, pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Typologia aktualnych krajobrazów Polski

Typology of Poland's current landscapes

TADEUSZ J. CHMIELEWSKI

Zakład Ekologii Krajobrazu i Ochrony Przyrody, Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie
20-262 Lublin, ul. Dobrzańskiego 37; tadeusz.chmielewski@up.lublin.pl

URSZULA MYGA-PIĄTEK

Katedra Geografii Regionalnej i Turyzmu, Uniwersytet Śląski
41-200 Sosnowiec, ul. Będzińska 60; urszula.myga-piatek@us.edu.pl

JERZY SOLON

Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania im. S. Leszczyckiego PAN
00-818 Warszawa, ul. Twarda 51/55; j.solon@twarda.pan.pl

Zarys treści. Europejska Konwencja Krajobrazowa – najważniejszy dokument Komisji Europejskiej dotyczący ochrony i kształtowania krajobrazu, zobowiązała wszystkie ratyfikujące ją strony do: zidentyfikowania swoich krajobrazów na całym terytorium kraju; przeanalizowania ich charakterystyk oraz przekształcających je sił i presji; dokonania oceny tak zidentyfikowanych krajobrazów.

Celem niniejszego artykułu jest przegląd teoretyczno-metodycznych założeń dotychczasowych typologicznych podziałów krajobrazów w różnym stopniu przekształcanych przez człowieka i na tym tle prezentacja autorskiej koncepcji **typologii krajobrazów aktualnych**, obejmujących łącznie tzw. krajobrazy „przyrodnicze” i „kulturowe” występujące obecnie w Polsce.

Przedstawiona propozycja jest rozwinięciem jednego z nurtów prac nad ogólnopolskim projektem „Identyfikacja i ocena krajobrazów – metodyka oraz główne założenia”. Proponowana klasyfikacja oparta jest na dwóch głównych grupach kryteriów: (1) skali antropogenicznego przekształcenia krajobrazu; (2) dominacji określonych form pokrycia oraz struktury i intensywności zagospodarowania terenu. W sumie, na podstawie analizy obecnego zróżnicowania krajobrazów Polski, wyróżniono 3 grupy, 15 typów oraz 49 podtypów krajobrazów aktualnych. Przewidziano także możliwość wyodrębniania czwartego, najbardziej szczegółowego poziomu klasyfikacji – tj. form krajobrazów. Typologia ta może i powinna znaleźć zastosowanie podczas realizacji **audytu krajobrazowego**, do wykonania którego zobowiązuje uchwalona w 2015 r. tzw. „Ustawa Krajobrazowa”.

Słowa kluczowe: typologia krajobrazu, krajobrazy aktualne, Europejska Konwencja Krajobrazowa, audyt krajobrazowy.

Wprowadzenie

Europejska Konwencja Krajobrazowa – najważniejszy dokument Komisji Europejskiej dotyczący ochrony i kształtowania krajobrazu, definiuje „krajobraz” jako: „obszar, postrzegany przez ludzi, którego charakter jest wynikiem działania i interakcji czynników przyrodniczych i/lub ludzkich”. Jednocześnie Konwencja ta podkreśla m.in., że: „krajobraz stanowi ważny składnik jakości życia ludzi we wszystkich miejscach: w obszarach miejskich, na wsi, w obszarach o wysokim stopniu degradacji, a także w obszarach o wysokiej jakości, w obszarach uznawanych za niezwykle piękne” (*European...*, 2000). Każda ze stron ratyfikujących Konwencję zobowiązała się do (Art. 6, Środki Specjalne):

- zidentyfikowania swoich krajobrazów na całym terytorium danego kraju;
- przeanalizowania ich charakterystyk oraz przekształcających je sił i presji;
- odnotowania zmian;
- dokonania oceny tak zidentyfikowanych krajobrazów, z uwzględnieniem szczególnych wartości przypisanych im przez strony i ludność, których to dotyczy.

Powyższe zapisy Konwencji wywołały ożywione zainteresowanie wielu ośrodków naukowych zagadnieniami klasyfikacji i oceny stanu współczesnych krajobrazów Europy (Godron, 1987; Wascher, red., 2005; Mùcher i inni, 2010; Cassatella i Peano, red., 2011; Jones i Stenseke, red., 2011; Degórski i inni, 2014). O ile wcześniejsze klasyfikacje krajobrazów skupiały się przede wszystkim na cechach naturalnych komponentów środowiska, o tyle klasyfikacje współczesne uwzględniają również coraz więcej cech związanych z efektami działalności człowieka (Godron, 1987). Krajobrazy Europy początku XXI w. w zdecydowanej większości należy bowiem zaliczyć do krajobrazów o różnej skali antropogenicznego przekształcenia (Antrop, 2004).

W wielu krajach opracowano instrukcje („przewodniki”) dotyczące metod klasyfikacji i oceny współczesnych krajobrazów, a także atlasy i katalogi krajobrazów, zazwyczaj w postaci wyspecjalizowanych, bogato ilustrowanych baz danych (Fairclough i Macinnes, 2003; Nagué i Sala 2006; Zoido, 2006; Van Eetvelde i Androp, 2009; Bezek i inni, 2010).

Także w Polsce problemowi opracowania nowej klasyfikacji krajobrazów, uwzględniającej charakter i skalę antropogenicznych przekształceń środowiska, od początku XXI w. zaczęto poświęcać coraz większą uwagę. Ważną rolę w tym procesie odegrała m.in. ogólnopolska konferencja Polskiej Asocjacji Ekologii Krajobrazu pt. „Klasyfikacja krajobrazu. Teoria i praktyka” (Lechnio i inni, red., 2008). Różne kryteria, systemy i procedury klasyfikacji krajobrazów przedstawili m.in.: T. Grabiński i inni (1989); J. Solon (2008a); P. Zhoomar (2008), a także W. Lewandowski (2010).

A. Majchrowska (2008) dokonała przeglądu 50 różnych typologii klasyfikacji krajobrazów, stosowanych w 17 krajach europejskich na podstawie takich para-

metrów jak: cechy przyrodnicze, określające formę i funkcjonowanie jednostek krajobrazowych (budowa geologiczna, ukształtowanie powierzchni terenu, klimat, gleby, pokrycie terenu, szata roślinna i bioróżnorodność); cechy społeczno-gospodarczo-techniczne, reprezentujące wpływ człowieka na elementy przyrodnicze krajobrazu (użytkowanie ziemi i jego dynamika, sposoby zarządzania środowiskiem, układ przestrzenny pól i osiedli, aspekt historyczny krajobrazu i struktura czasowa krajobrazów, obecność obiektów dziedzictwa kulturowego: zabytków, stanowisk archeologicznych); cechy kulturowo-estetyczne, reprezentujące niematerialne aspekty krajobrazu (np. duch miejsca, ustronność, aspekt estetyczny, znaczenie religijne).

M. Degórski (2009) zauważył, że typologia krajobrazu określana na podstawie kryteriów nawiązujących do stopnia antropizacji środowiska oraz funkcji krajobrazu stała się w ostatnich latach przesłanką do poszukiwania nowych kierunków badawczych, rozwijanych w celu poznania procesów i zjawisk zachodzących w krajobrazie. Wykorzystywana jest również w coraz szerszym zakresie do analiz funkcjonalno-strukturalnych krajobrazu w międzynarodowych projektach badawczych o charakterze aplikacyjnym.

Zagadnienie opracowania w Polsce jednolitej klasyfikacji krajobrazu, akceptowanej przez większość specjalistów, zyskało na aktualności w wyniku uchwalenia ustawy z dnia 24 kwietnia 2015 r. (zwanej „Ustawą krajobrazową”) o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (Dz.U. z 2015 r., poz. 774). Zgodnie z art. 7 pkt 7 tej ustawy, do ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. z 2015 r. poz. 199) wprowadzono m.in. art. 38a, który w punkcie 6.1 stwierdza, że Rada Ministrów określi, w drodze rozporządzenia, stosowaną przy sporządzaniu audytów krajobrazowych klasyfikację krajobrazów.

Celem niniejszego artykułu jest przegląd teoretyczno-metodycznych założeń dotychczasowych typologicznych podziałów krajobrazów w różnym stopniu przekształcanych przez człowieka i na tym tle prezentacja autorskiej koncepcji **typologii krajobrazów aktualnych**, obejmujących łącznie tzw. krajobrazy „przyrodnicze” i „kulturowe” występujące obecnie w Polsce. Przedstawiona propozycja jest rozwinięciem jednego z nurtów prac nad ogólnopolskim projektem „Identyfikacja i ocena krajobrazów – metodyka oraz główne założenia¹”. Typologia ta może i powinna znaleźć zastosowanie podczas realizacji **audytu krajobrazowego**, do wykonania którego zobowiązuje uchwalona w 2015 r. „Ustawa Krajobrazowa” (Ustawa..., 2015; Dz.U. 2015, poz. 774).

¹ Interdyscyplinarny zespół wykonawców stanowili autorzy: Jerzy Solon (IGiPZ PAN Warszawa) – kierownik zespołu; Tadeusz Jan Chmielewski (UP Lublin); Mariusz Kistowski (UG Gdańsk); Jan M. Matuszkiewicz (IGiPZ PAN Warszawa); Zbigniew Myczkowski (PK Kraków); Urszula Myga-Piątek (UŚ Sosnowiec) oraz grono konsultantów: Andrzej Richling (UW Warszawa); Joanna Plit (IGiPZ PAN Warszawa); Jarosław Balon (UJ Kraków); Krystyna Pawłowska (PK Kraków); Marek Degórski (IGiPZ PAN Warszawa); Paweł Milewski (IGiPZ PAN Warszawa – opracowanie GIS).

Propozycja uporządkowania terminologii dotyczącej klasyfikacyjnych cech krajobrazów kulturowych

W literaturze geograficznej zdumiewa nie tylko wielość i różnorodność wyróżniania licznych „typów”, ale przede wszystkim swoboda używania wielu przymiotnikowych terminów określających krajobraz kulturowy. Można zgodzić się z opinią W. Lewandowskiego (2010), że różnorodność sformułowań – mimo że wprowadza chaos informacyjny – świadczy o złożoności krajobrazu jako przedmiotu badań i skłania geografów do coraz większego zainteresowania zagadnieniem typologii. Jednak zdaniem autorów niniejszego artykułu, bałagan terminologiczny wymaga uporządkowania, gdyż swoboda (nad)używania przymiotnikowych form powoduje, że „typy” krajobrazów kulturowych mnożą się w dużym tempie i są coraz częściej oderwane od jednolitych podstaw systematyki.

Do najczęściej wyróżnianych w literaturze przedmiotu „typów” należą (za Myga-Piątek, 2012 a, s. 75-77, częściowo zmienione i uzupełnione): krajobraz rolniczy (Duś, 2003), wiejski (Niedźwiecka-Filipiak i Kuriata, 2010), miejski (Jędrzejczyk, 2004; Yagahi, 2008), urbanistyczny (Tiutiunnik, 1991), leśny, osadniczy, archeologiczny, historyczny (Pardela, 2008), cysterski (Jankowski, 2007), akwaticzny (Tarka, 2003), parkowy (Zachariasz, 2006, 2007), efemeryczny (Wojciechowski, 2010), religijny (Deffontaines, 1948; Eliade, 1993; Jackowski, 2003), sakralny (Jackowski, 2003; Górecki, 2007; Park, 1994; Myga-Piątek, 2012b), geologiczny (Pietrzyk-Sokulska, 2003; 2008 red.; Nita i Myga-Piątek, 2014), krajobraz antropogeniczny (Wojtanowicz, 2006; 2008), technogeniczny (Zhoomar, 2008), przemysłowy, górniczy, poprzemysłowy, poeksploatacyjny, postindustrialny (Gasidło, 2002; Nita i Myga-Piątek, 2005; 2006; Myga-Piątek i Nita, 2008), zdegradowany (Degórski, 2005; 2009), militarny, wojskowy, belligeratywny, powojenny (Mavar, 2008; Poczta, 2009; Zhoomar, 2008), warowny, forteczny, zabytkowy (Klupsz, 2010, Podgórski i Chechłowska, 2011; Staniewska, 2008), inżynierski (Wielgus i Środoulska-Wielgus, 2003), antropiczny (Preobrażeński, 1982), zurbanizowany (Szymańska, 2009), komunikacyjny (<http://www.millwardbrown.com/Libraries/Poland>), harmonijny, dysharmonijny (Dąbrowska-Budziło, 2002), postsocjalistyczny (Czepczyński, 2005), chroniony (Myczkowski, 2003; Raszeja, 2008; Wycichowska, 2008), zrewitalizowany, odzyskiwany (Rostański, 2008); rekreacyjno-wypoczynkowy (Krzymowska-Kostrowicka, 1997; 1999), rekreacyjny (Pietrzak, 2010; Plit F., 2010; Richling, 2010), symboliczny (Claval, 1995), dźwiękowy (Bernat, 2008); multisensoryczny (Bernat, 2008), przemijający (Wojciechowski, 2010), ginący² (Lewandowski, 2010,

² W powyższym przeglądzie, jak zauważa U. Myga-Piątek (2012a), zdumiewa swoboda używania pochodnych określeń krajobrazu ginącego-zanikającego (np. powyżej cytowani autorzy). Takie przymiotnikowe określenie jest z gruntu błędne, ponieważ krajobraz jako taki (naturalny, kulturowy, antropogeniczny) nie może zginąć, zanikać. Może natomiast ulec transformacji w drodze ewolucyjnych lub rewolucyjnych przemian. Wskutek przekształcenia struktury wcześniejszego typu krajobrazu

Kulczyk, 2010), zanikający (Wycichowska, 2010), przygodny (Balon, 2010), beziemienny (Chylińska i Kosmala, 2010), zwyczajny, pospolity, codzienny (Wiśniewska, 2002), banalny (Piotrowska i Cichoń, red., 2010).

Większość z przytoczonych określeń nie mieści się w tradycyjnych systemach taksonomicznych. Jeśli nawet część cytowanych tu określeń uznać za swoistą *licentia poetica*, to i tak wyłania się ogromny chaos pojęciowy, który nie służy dobrze nauce o krajobrazie. Pojawia się zatem potrzeba pilnego usystematyzowania pojęć i opracowania typologii krajobrazów o różnym stopniu przekształcenia przez człowieka. Znaczna część powyższych terminów, mimo swojej ogólnikowości i braku jednoznacznej definicji, może zostać przypisana do określonych szeregów pojęciowych, odpowiadających różnym kryteriom systematyzacji krajobrazów (tab. 1).

Formalno-prawne, teoretyczne i metodyczne uwarunkowania nowej klasyfikacji krajobrazów

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. (zwana w skrócie „Ustawą krajobrazową”; Dz.U, 2015, poz. 774) o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu definiuje krajobraz jako „postrzeganą przez ludzi przestrzeń, zawierającą elementy przyrodnicze lub wytwory cywilizacji, ukształtowaną w wyniku działania czynników naturalnych lub działalności człowieka” (Ustawa... 2015). Jest to więc niemal powtórzenie definicji z Europejskiej Konwencji Krajobrazowej. Jednocześnie ta sama ustawa definiuje „krajobraz kulturowy” jako „postrzeganą przez ludzi przestrzeń, zawierającą elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowaną w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka” (Ustawa... 2015).

Ze względu na uderzające podobieństwo tych definicji, powstaje problem odróżniania krajobrazów „kulturowych” – poddanych przekształceniom antropogenicznym, od krajobrazów „przyrodniczych” – niezmienionych przez człowieka. W geografii fizycznej ugruntowaną i powszechnie akceptowaną pozycję ma termin: „**krajobraz naturalny**”, rozumiany jako krajobraz wyróżniany na podstawie cech przyrodniczych danego obszaru (Richling, 2005). Krajobraz naturalny nie powinien być jednak utożsamiany z tzw. krajobrazem pierwotnym, niezmienionym pod wpływem działalności człowieka. Krajobrazy naturalne mogą być wyróżniane w obrębie terenów przekształconych antropogenicznie, jako naturalne tło historycznej i współczesnej działalności ludzi (Ostaszewska,

dochodzi do ubytków składowych i jakościowej degradacji różnorodności (np. przemiana krajobrazu wiejskiego tradycyjnego na typ przemysłowy intensywnie zagospodarowany lub osadniczy). Określenia te nie mogą być zatem wskazaniem do wydzielenia określonego typu. Inaczej jest w przypadku np. określenia „ginące krajobrazy warowne” (Klupsz, 2010), gdzie precyzyjnie wskazano, że chodzi o likwidację danego typu krajobrazu. Takie nadużywanie przymiotnikowych określeń nie ma zatem charakteru typologicznego, a jedynie wartościujące, podobnie jak np. „krajobrazy bezimiennie” (Chylińska i Kosmala, 2010), czy „krajobraz pospolity” (Plit, 2011).

Tabela 1. Ważniejsze kryteria systematyzacji krajobrazów przekształconych przez człowieka i odpowiadające im określenia szczegółowe

Main criteria used in categorising landscapes transformed by human beings, as well as the detailed descriptions corresponding with them

Kryterium <i>Criteria</i>	Przykłady terminów <i>Examples</i>	Uwagi <i>Remarks</i>
Geneza krajobrazu	tektoniczne, wulkaniczne, krasowe, glacialne, peryglacialne, fluwioglacialne, erozyjne, eoliczne, biogeniczne, itp. oraz antropogeniczne	najczęściej dotyczą krajobrazów przyrodniczych
Stopień naturalności krajobrazu	pierwotne, naturalne, przyrodnicze, przyrodniczo-kulturowe, kulturowe, sztuczne	wskazują na skalę antropogenicznego przekształcenia
Forma krajobrazu	równinne, faliste, pagórkowate, górskie, inkrustowane, intarsjowane, rozcięte, otwarte, przykryte, mozaikowe, naturalistyczne, zgeometryzowane, zabytkowe, tradycyjne, historyczne, malownicze, harmonijne, dysharmonijne, zdegradowane	zawiera zarówno mierzalne cechy form ukształtowania i pokrycia terenu lub jego struktury przestrzennej, jak również elementy subiektywnej oceny wartości historycznych, estetycznych, znaczenia emocjonalnego, zgodności z tradycją regionalną
Funkcja krajobrazu	rolnicze, leśne, wiejskie, miejskie (zurbanizowane), górnicze, (eksploatacyjne), przemysłowe, turystyczne, religijne, komunikacyjne, rekreacyjne, parkowe, ochronne, inżynierskie	często zawiera odwołania do pokrycia terenu i zorganizowania struktury przestrzennej
Proces (najczęściej niekorzystny) zmian jakościowych krajobrazu	zanikające, ginące, przemijające, efemeryczne, przygodne, ulotne,	wskazują na zachodzący proces lub obecny stan, ujęcie dynamiczne (czas niedokonany)
Rodzaj przemiany krajobrazu	pogórnice, poeksploatacyjne, poprzemysłowe, porolnicze, „popegerowskie”, postsocjalistyczne, powojkowe, zrewitalizowane, zdegradowane	stan stwierdzony, proces zakończony, czas dokonany; określony zostaje kierunek „z” bez podania kierunku „do” (np. wszystkie określenia krajobrazu z przedrostkiem „po”)
Kategorie percepcji krajobrazu	multisensoryczne, dźwiękowe, romantyczne, mistyczne, symboliczne, bezpieczne, agresywne	określenia odwołujące się do niematerialnej warstwy krajobrazu
Styl użytkowania i zarządzania	cysterskie, wojskowe, militarne, belligeratywne, pegerowskie	wskazują na funkcję połączoną ze specyficznymi cechami stylistycznymi i sposobami zarządzania

Źródło/Source: Myga-Piątek (2012), zmienione/modified.

2002). Krajobraz naturalny może być więc traktowany jako genetyczny (w sensie historii rozwoju) fundament terenów przekształconych przez człowieka, ale wraz z historycznie nawarstwianymi elementami antropogenicznymi stanowił on już będzie jeden z atrybutów krajobrazu kulturowego (Chmielewski, 2012). Wydaje się, że przy obecnym stanie wiedzy przeciwstawianie krajobrazów przyrodniczych krajobrazom kulturowym jest zbytnim uproszczeniem, gdyż z jednej strony rozrywa naturalną, stopniową zmienność antropogenicznego przekształcenia przestrzeni geograficznej i jej komponentów, a z drugiej – szczególnie w świetle powyższych definicji – wszystkie (lub prawie wszystkie) krajobrazy Polski można współcześnie zaliczyć do kulturowych. Wykazał to m.in. K. Badora (2008), a ostatnio podkreślał także J. Solon (2015). Z tego też względu bardziej poprawne, przynajmniej z teoretycznego punktu widzenia, jest rozpatrywanie wszystkich krajobrazów jako wspólnego, silnie wewnętrznie zróżnicowanego zbioru, odwoływanie się do procesów kształtujących strukturę krajobrazu i – jak podkreśla P. Goodchild (2007) – rozważanie „kulturowego wymiaru krajobrazu”.

Skala aktualnego antropogenicznego przekształcenia środowiska przyrodniczego jest zwykle określana przez zestawienie stanu istniejącego z pierwotnym, który istniał na danym miejscu (w postaci dającej się odtworzyć na podstawie materiałów historycznych). Z drugiej strony – przez analogię do prac nad mapami roślinności potencjalnej – podejmowane są także próby kreowania postaci krajobrazów potencjalnych, które mogłyby się na danym terenie wykształcić, w przypadku hipotetycznego ustania wszelkich przejawów działalności człowieka (Richling, 2005).

Uwzględniając czynnik czasu i jego wpływ na stan krajobrazów Ziemi, autorzy niniejszej pracy proponują zróżnicowanie typologicznych klasyfikacji krajobrazów na systemy:

- **Krajobrazów naturalnych**, wyróżnianych na podstawie naturalnych cech przyrodniczych danego terenu, bez uwzględniania historycznych i aktualnych wpływów działalności człowieka;
- **Krajobrazów historycznych**, wyróżnianych na podstawie cech dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego określonej epoki historycznej, lub sekwencji tych epok;
- **Krajobrazów aktualnych**, wyróżnianych w drodze analizy współczesnych cech środowiska przyrodniczego, zagospodarowania i użytkowania terenu oraz fizjonomii krajobrazu;
- **Krajobrazów potencjalnych**, kreowanych z założeniem hipotetycznego ustania wszelkich przejawów działalności człowieka na danym terenie, ale z zachowaniem funkcjonowania naturalnych procesów przyrodniczych;
- **Krajobrazów prognozowanych**, kreowanych z założeniem realizacji określonego scenariusza dalszego rozwoju cywilizacji.

W dalszej części pracy skupiono się przede wszystkim na opracowaniu systemu klasyfikacji krajobrazów aktualnych.

Jeśli – biorąc pod uwagę zapisy Europejskiej Konwencji Krajobrazowej, ustawową definicję krajobrazu i współczesne osiągnięcia nauki o krajobrazie (w tym geografii i ekologii krajobrazu) – przyjmiemy jego rozszerzoną, opisową definicję, to stwierdzimy, że krajobraz:

- zajmuje wycinek przestrzeni i można go przedstawić na mapie lub w postaci modelu (2D i 3D);
- cechuje się określoną fizjonomią, którą można przedstawić na rysunku, fotografii, lub w postaci wizualizacji 3D;
- jest systemem dynamicznym, o sposobie funkcjonowania zależnym od zestawu jego części składowych, powiązań między nimi i rodzaju dominujących procesów;
- podlega ewolucji, czyli ma swoją historię (Richling i Solon, 2011).

Co więcej, każdy realny krajobraz można traktować jako częściowo niezależne trzy hierarchie przestrzenne, tj.: abiotyczną, biotyczną i antropogeniczną. Taki układ (ryc. 1) może być jednocześnie analizowany jako:

- zestaw **obiektów** fizycznych, ich agregacji i podsystemów (abiotycznych, biotycznych, antropogenicznych), o określonej treści (tj. składzie fizycznym, chemicznym i biologicznym) i formie (rzeźbie i teksturze³, a w przypadku elementów antropogenicznych – także o określonej kompozycji);
- system powiązanych ze sobą **procesów** (ekologicznych, geomorfologicznych, hydrologicznych, biogeochemicznych, ekonomicznych, społecznych i innych) integrujących obiekty fizyczne;
- zbiór **bodźców**, oddziałujących na różne zmysły użytkownika (wzrok, słuch, węch), w tym szczególnie zestaw widoków i panoram o określonych wartościach estetycznych;
- zbiór **wartości** (potencjałów) przyrodniczych, społecznych, ekonomicznych, materialnych, duchowych, historycznych, fizjonomicznych, estetycznych, symbolicznych i innych;
- system świadczący rzeczywiste i potencjalne **usługi** (świadczenia) dla różnych grup użytkowników (Richling i Solon, 2011, uzupełnione).

Należy zauważyć, że jedynie dwie pierwsze kategorie mają charakter obiektywny, istniejący niezależnie od woli, poglądów i nastawienia odbiorcy (użytkownika).

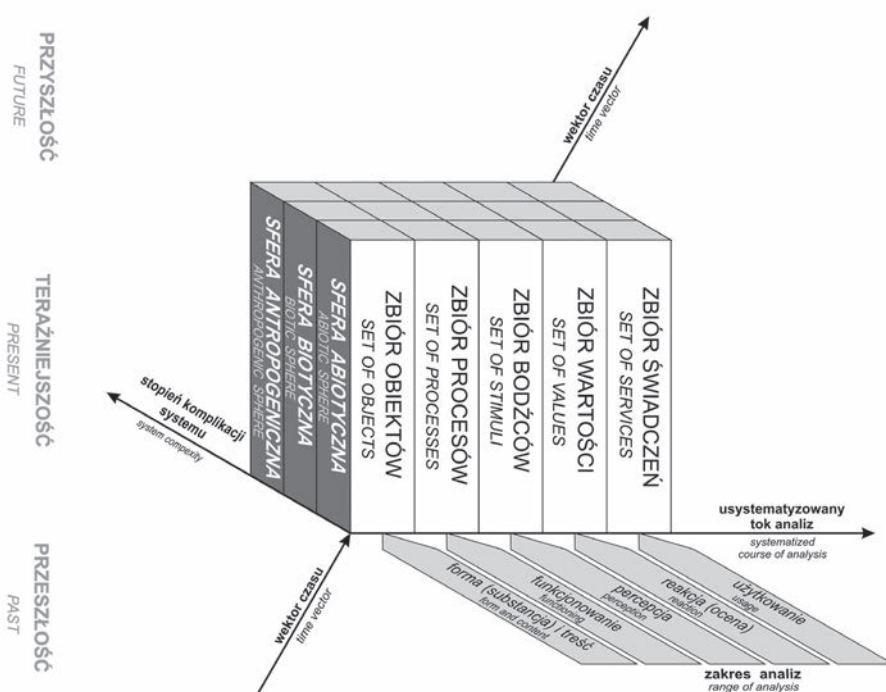
Jak podkreśla J. Solon (2008a), w zadaniach klasyfikacji (typologii) jednym z ważniejszych problemów jest dobór zmiennych diagnostycznych, który zależy od:

- a) wyboru składników, które będą uwzględniane w procedurze klasyfikacji;
- b) wyboru cech (zmiennych) charakteryzujących składniki krajobrazu;
- c) wyboru skal opisujących zmienne (ilościowe, jakościowe, kategorialne) oraz wyboru wag przypisywanych poszczególnym zmiennym (cechom);

³ Tekstura krajobrazu – to przestrzenne (2D i 3D) rozmieszczenie jego elementów składowych (komponentów i obiektów).

- d) wyboru rodzaju materiałów źródłowych;
- e) przyjętego poziomu granicznego, przy którym wartości cech uznaje się za identyczne, co wiąże się również ze skalą i szczegółowością opracowania.

Z teoretycznego punktu widzenia, dowolny zestaw cech ze zbiorów charakteryzujących sferę krajobrazu wymienione na rycinie 1 może być podstawą tworzenia systemu typologicznego. Łatwo przy tym dostrzec, że większość kryteriów wykorzystywanych w porządkowaniu zmienności krajobrazów kulturowych (tab. 1) dobrze mieści się w tym schemacie, podobnie zresztą jak propozycje B. Wycichowskiej (2008a), bazujące na doświadczeniach i tradycji architektoniczno-krajobrazowej.

Ryc. 1. System atrybutów współczesnego pojęcia „krajobraz”
The system of attributes to the contemporary concept of "a landscape"

Z teoretycznego punktu widzenia idealnym rozwiązaniem byłoby stworzenie typologii (klasyfikacji) krajobrazu, która ujmowałaby w jednym schemacie wszystkie płaszczyzny zróżnicowania wewnętrznego i miałyby charakter wielocechowy, obejmując abiotyczne i biotyczne składniki przyrodnicze oraz składniki antropogeniczne z uwzględnieniem informacji o zasobach, strukturze i wartościach historycznych, użytkowych, kulturowych i estetycznych (wraz z fizjo-

nomią terenu). Niestety, ze względu na brak dostatecznej ilości danych przy jednoczesnym braku powszechnej zgody co do ważności poszczególnych cech, opracowanie takiej typologii nie jest obecnie możliwe. Co więcej, z praktycznego punktu widzenia byłaby ona zbyt skomplikowana i wielopoziomowa, a przez to mało przydatna do powszechnego użytku.

W 2012 r. T. J. Chmielewski zaproponował klasyfikację stopnia aktualnego antropogenicznego przekształcenia krajobrazu, uwzględniającą 3 typy: krajobrazy przyrodnicze, krajobrazy przyrodniczo–kulturowe oraz krajobrazy kulturowe, z których każdy zróżnicował na 4 podtypy, tworząc w sumie 12-stopniową skalę stopnia antropogenicznego przekształcenia krajobrazów (Chmielewski, 2012; Chmielewski i inni, 2014).

Na podstawie powyższych rozważań oraz w wyniku szczegółowego rozpoznania istniejących metod delimitacji i klasyfikacji krajobrazu (por. Wascher, red., 2005; Majchrowska, 2008; Solon, 2008a, b; 2013; Múcher i inni, 2010), a także po ocenie konsekwencji teoretycznych i praktycznych poszczególnych rozwiązań, możliwości dotarcia do odpowiednich danych, jak również pracochłonności i porównywalności wyników, można obecnie sformułować ogólne postulaty, które powinna spełniać typologia aktualnych krajobrazów.

Poza warunkami oczywistymi, jak przydatność do celów zapisanego w „Ustawie krajobrazowej” obowiązku przeprowadzania audytu krajobrazowego, a także dobre umocowanie w teorii krajobrazu i możliwości zastosowania dla obszaru całej Polski, typologia krajobrazów aktualnych powinna:

- odnosić się do krajobrazów wyróżnianych jako jednostki przestrzenne o określonych granicach i wielkości mieszczącej się między mikroregionami fizycznogeograficznymi a jednostkami architektoniczno-krajobrazowymi;
- odnosić się do krajobrazów współczesnych (przeszość i geneza mogą być ujmowane jedynie pośrednio i służyć jako dodatkowa charakterystyka dynamiki przekształcania wyróżnionych typów lub obiektów indywidualnych);
- uwzględniać w sposób bezpośredni wyłącznie zróżnicowanie, udziały powierzchniowe i układ przestrzenny (teksturę i kompozycję) realnych obiektów występujących w przestrzeni. Oznacza to, że kryterium typologii nie mogą być subiektywnie oceniane wrażenia (emocjonalne efekty oddziaływania na różne zmysły użytkownika – wzrok, słuch, węch), rankingowo ustalone wartości (przyrodnicze, społeczne, ekonomiczne, materialne, duchowe, historyczne i inne) oraz usługi świadczone dla różnych grup użytkowników. Te kategorie, nieuwzględniane bezpośrednio w proponowanej typologii, mają charakter względny, zależny od możliwości percepcji, potrzeb, kontekstu kulturowego, warunków ekonomicznych i preferencji użytkownika. Można i należy je wykorzystać przy charakterystyce wcześniej wyróżnionych jednostek, a także w trakcie ich waloryzacji.

Szczegółowe założenia klasyfikacji aktualnych krajobrazów Polski

Pierwszym przeprowadzonym rozstrzygnięciem metodycznym był wybór systemu klasyfikacji zbioru ocenianych krajobrazów. W naukach o krajobrazie stosowane są dwa systemy porządkowania zbiorów badanych obiektów: klasyfikacja typologiczna i regionalna (Armand, 1980; Ostaszewska, 2002; Chmielewski, 2012).

Klasyfikacja typologiczna polega na poszukiwaniu podobieństw badanego obiektu (obszaru) do innych, grupowaniu ich według cech wspólnych oraz prawidłowości występujących w ich strukturze. Jednostki typologiczne powtarzają się w przestrzeni: takie same typy jednostek mogą występować w różnych częściach regionu, czy kraju. Poszczególnym jednostkom typologicznym nie nadaje się nazw własnych, bo reprezentują one określoną grupę (kategorię) klasyfikacyjną, opisywaną przez użycie przymiotników odzwierciedlających jej przewodnie cechy (wzorce). Takie właśnie podejście stosowane jest w procesie klasyfikacji krajobrazów naturalnych (Bartkowski, 1977; Richling, 1982; Kondracki i Richling, 1983; Przewoźniak, 1987; Pietrzak, 1989; Ostaszewska, 2002; Richling i Ostaszewska, red., 2005).

Klasyfikacja regionalna oparta jest na podejściu indywidualizującym badany obiekt (obszar) i polega na poszukiwaniu cech odróżniających systemy przyrodnicze występujące na różnych obszarach, na poszukiwaniu indywidualnych cech jednostek krajobrazowych. Efektem zastosowania takiej klasyfikacji są różne regionalizacje, w tym regionalizacja fizycznogeograficzna Polski (Kondracki, 1976, 1981, 1998). Wydzielone w jej wyniku jednostki występują tylko w jednym egzemplarzu, są niepowtarzalne, indywidualne. Cechuje je zwartość terytorialna oraz wewnętrzna spójność, wynikająca z położenia geograficznego, tej samej budowy geologicznej oraz związku pomiędzy elementami biotycznymi i abiotycznymi tworzącymi region. Wszystkie jednostki regionalne są **heterogeniczne** – złożone z różnych elementów, które jako region organizują się w funkcjonującą w określony sposób całość. Jednostki regionalne tworzą **system hierarchiczny**, to znaczy taki, w którym grupa jednostek niższego rzędu tworzy jednostkę wyższego rzędu. Jednostkom regionalnym nadaje się nazwy własne, pisane wielkimi literami (np. Wybrzeże Słowińskie, Roztocze Zachodnie, Góry Opawskie) (Kondracki, 1976; 1998; Kondracki i Richling, 1994; Plit, 2011).

Do klasyfikacji krajobrazów aktualnych, ocenianych na potrzeby audytu, przyjęto system klasyfikacji typologicznej, w której następuje przyporządkowanie jednostek krajobrazowych do określonej grupy typologicznej w drodze porównania i oceny podobieństwa analizowanych obszarów do wyróżnionych wzorców (zestawów cech przewodnich).

W tym miejscu należy zauważyć, że zróżnicowanie kulturowe krajobrazów ma wymiar raczej regionalny niż typologiczny. Regiony kulturowe mają charakter

niepowtarzalny i występują w jednym tylko egzemplarzu (np. Kaszuby, Kurpie, Śląsk Opolski), jednak są to zazwyczaj obszary rozległe, o rozmytych, trudnych do precyzyjnego wyznaczenia granicach. Ponadto wiele obszarów nie ma wyrazście wykształconych odrębnych regionalnych cech kulturowych i w wyniku procesów globalizacji właśnie takie cechy krajobrazów dominują na wielu terenach. W ich obrębie występują natomiast mniejsze obszary, o powtarzalnych w innych regionach przewodnich cechach krajobrazu. Głównymi kryteriami rozstrzygającymi o wyborze systemu klasyfikacji typologicznej były więc: (1) **możliwość precyzyjnego wyznaczenia granic** podstawowych jednostek krajobrazowych na obszarze całego kraju, (2) **powtarzalność występowania** w różnych regionach podstawowych jednostek krajobrazowych o podobnym zestawie cech.

Drugie rozstrzygnięcie metodyczne dotyczyło charakteru i wielkości podstawowych jednostek krajobrazowych podawanych klasyfikacji, a następnie ocenie.

Oba ugruntowane w naukach o krajobrazie podziały przestrzeni na: (a) klasy, rodzaje, gatunki i odmiany krajobrazów naturalnych, (b) regiony fizycznogeograficzne, ukazują granice jednostek przyrodniczych. Na tym naturalnym tle prowadzi odwieczną działalność człowiek, w różnorodnej formie i o zróżnicowanej intensywności. W warunkach polskich, wielkość względnie jednorodnych form pokrycia i zagospodarowania terenu bywa bardzo zróżnicowana, z reguły jednak nie przekracza kilkudziesięciu km². Większe płaty (np. wielkie kompleksy leśne lub konurbacje) są w szczegółach na tyle zróżnicowane, że można je podzielić na kilka podjednostek. Dlatego – uwzględniając skalę przestrzenną – przyjęto, że identyfikację i delimitację indywidualnych krajobrazów przyrodniczych, przyrodniczo-kulturowych i kulturowych należy przeprowadzać w zasięgu przestrzennym mikroregionów fizycznogeograficznych. Należy przy tym podkreślić, że granice wyodrębnianych krajobrazów nie są tożsame z granicami mikroregionów, bo inne są kryteria ich delimitacji, ale skale przestrzenne i poziomy organizacji obu typów jednostek są analogiczne.

Trzecie rozstrzygnięcie metodyczne dotyczyło organizacji systemu hierarchicznego podziału wyodrębnianych grup typologicznych oraz kryteriów kwalifikacyjnych stosowanych na poszczególnych poziomach **systematyki**.

Ponieważ to działalność człowieka sukcesywnie przekształcającego środowisko przyrodnicze prowadzi do kształtowania się kolejnych faz rozwoju krajobrazów (od przyrodniczych do kulturowych), jako podstawowe kryteria klasyfikacji krajobrazów przyjęto:

- Skalę aktualnego antropogenicznego przekształcenia terenu; jest to kryterium strukturalno-procesowe (*funkcjonalne*), służące do uszeregowania krajobrazów wzdłuż umownego gradientu zastępowania naturalnych form i czynników kształtujących krajobraz przez formy i czynniki antropogeniczne. Za „aktualny” przyjęto stan nie starszy niż sprzed 10 lat (1/2 przewidzianego w „Ustawie krajobrazowej” interwału sporządzania audytu krajobrazowego oraz 1/2 okresu ważności planów ochrony obszarów szczególnie cennych przyrodniczo i kra-

jobrazowo). Kryterium to służy do wyodrębniania głównych jednostek typologicznych, określonych jako **grupy krajobrazów aktualnych**.

- Dominujące formy pokrycia i intensywność zagospodarowania terenu oraz obecne cechy struktury przestrzennej. Kryteria te stanowią podstawę do wyodrębniania **typów i podtypów krajobrazów aktualnych**.

Z formalnego punktu widzenia odpowiada to wyróżnianiu kategorii o odrębnym tle krajobrazowym. Jako tło krajobrazowe rozumie się element strukturalny (lub zespół zbliżonych typów elementów strukturalnych), najczęściej wyróżniany w kategoriach pokrycia terenu, który: (a) dominuje powierzchniowo w obrębie krajobrazu, (b) ma takie rozmieszczenie w przestrzeni, że łączy ze sobą wszystkie najdalej położone punkty graniczne krajobrazu, (c) stanowi otoczenie większości pozostałych elementów przestrzennych krajobrazu. W szczególności, w zależności od rodzaju krajobrazu za tło można przyjąć np.: (i) lasy, (ii) łącznie ujęte pola orne, łąki i pastwiska, (iii) obszary zabudowane i/lub zainwestowane technicznie, (iv) naturalną i półnaturalną roślinność siedlisk wilgotnych i mokrych, (v) inny typ lub inne typy pokrycia terenu w miarę potrzeby.

Możliwe jest również (choć nie prezentowane w tym opracowaniu) wyróżnianie kategorii niższych, zwanych **formami krajobrazu**. Na poziomie form krajobrazów uwzględniane mogą być również inne lokalne cechy krajobrazu, nie tylko związane z jego strukturą przestrzenną, ale także fizjonomią, genezą i wartościami.

Odniesienie poszczególnych kategorii typologicznych do konkretnych, jednostkowych terenów, pozwala na identyfikowanie niepowtarzalnych jednostek terytorialnych, określanych jako **krajobrazy lokalne** lub **krajobrazy indywidualne**. Taki zabieg, przeprowadzony na tym poziomie organizacji przestrzennej krajobrazu, jest zwornikiem między pojęciowymi jednostkami wyodrębnionymi w toku klasyfikacji typologicznej i konkretnymi, terytorialnymi, wyodrębnionymi w toku klasyfikacji regionalnej. Delimitacja krajobrazów lokalnych jest możliwa nie tylko w procesie przedstawionej tu procedury typu „top-down”, lecz także w efekcie zastosowania opisaną już wcześniej procedury typu „bottom-up” (Sowińska i Chmielewski, 2012; Kułak i Chmielewski, 2012).

W rezultacie przyjęcia powyższych kryteriów i zasad przygotowano nową, wcześniej w takiej formie niestosowaną typologię krajobrazów, dostosowaną do zaleceń Europejskiej Konwencji Krajobrazowej. Typologia ta może być wykorzystana na potrzeby przeprowadzania okresowego audytu krajobrazowego⁴.

⁴ Przyjęto założenie, że proponowany podział powinien być maksymalnie operacyjny. Zgodnie z tym, co zauważa A. Majchrowska (2013), właściwie opracowana typologia powinna opierać się na szeroko akceptowanej podstawie teoretycznej, cechować się przejrzystą procedurą wydzieleni, być zorientowana na cel (w tym przypadku jest nim wdrażanie Europejskiej Konwencji Krajobrazowej), harmonizować metody jakościowe z bardziej formalnym, ilościowym i ustandaryzowanym podejściem; być „elastyczna” przez operacyjny system GIS, umożliwiający analizy aktualizowanych danych, ułatwiający interpretację oraz grupowanie czy generalizację, a również udostępnianie danych; zostać opracowana w konsultacji z użytkownikami (praktyczne zastosowanie niniejszej typologii na potrzeby audytu krajobrazowego).

Wyniki prac klasyfikacyjnych

Na pierwszym poziomie klasyfikacji, na podstawie **kryterium strukturalno-procesowego (funkcjonalnego)** zdefiniowano 3 główne grupy krajobrazów aktualnych, które charakteryzuje rosnący stopień przekształceń antropogenicznych:

- A. Krajobrazy przyrodnicze, kulturowo (zazwyczaj ekstensywnie) użytkowane, funkcjonujące głównie w wyniku działania procesów naturalnych, jedynie w różnym stopniu modyfikowanych przez działalność człowieka.
- B. Krajobrazy przyrodniczo-kulturowe, ukształtowane w wyniku wspólnego działania procesów naturalnych oraz świadomych modyfikacji form pokrycia terenu i struktury przestrzennej przez człowieka.
- C. Krajobrazy kulturowe, w których struktura i funkcja są w pełni ukształtowane przez działalność ludzką.

Na drugim poziomie klasyfikacji wydzielono 15 typów krajobrazów, różniących się dominującymi formami pokrycia terenu, w tym: pięć kategorii w obrębie grupy A; trzy w ramach grupy B oraz siedem w obrębie grupy C.

Na trzecim poziomie klasyfikacji wyodrębniono 49 podtypów krajobrazów, identyfikowanych na podstawie różnic w strukturze przestrzennej (tab. 2).

W prezentowanej klasyfikacji nie zajmowano się krajobrazami morskimi. Ze względu na swoją specyfikę, wymagają one oddzielnego opracowania, według odrębnych kryteriów. W tym zbiorze znalazłyby się m.in. takie kategorie krajobrazów, jak: otwarte morze, zatoki, krajobrazy wód przybrzeżnych itp. Do rozstrzygnięcia w dalszych etapach prac pozostają także takie kategorie krajobrazów, jak wyspy morskie, estuaria itp.

W odniesieniu do innych krajów i kontynentów (stref krajobrazowych, regionów kulturowych), lista typów i podtypów może być odpowiednio zmodyfikowana (rozszerzona), jeśli taką potrzebę wykażą wyniki analiz poszczególnych regionów (por. np. Múcher i inni, 2010).

Dyskusja

Proponowana typologia została opracowana w taki sposób, aby można ją było wykorzystać przy przeprowadzanym okresowo audycie krajobrazowym. Jej znaczenie jest jednak dużo szersze. Wyróżnione krajobrazy indywidualne, odniesione do kategorii typologicznych, mogą i powinny być polem podstawowym do wszechstronnych ocen i porządkowania według różnych kryteriów dodatkowych. Jednocześnie należy traktować takie jednostki jak obiekty działań planistycznych nakierowanych na kształtowanie i ochronę walorów krajobrazowych, zgodnie z zaleceniami tzw. polityki krajobrazowej, wynikającej z Europejskiej Konwencji Krajobrazowej (Myga-Piątek i Nita, 2015).

Należy podkreślić, że w porównaniu z klasyfikacjami (typologiami), wcześniej stosowanymi w Polsce przez różnych autorów w odniesieniu do krajobrazów przekształconych przez człowieka, prezentowana tu typologia krajobrazów aktualnych jest znacznie bardziej sformalizowana i zobiektywizowana, dzięki zastosowaniu licznych kryteriów ilościowych, w tym zdefiniowaniu i zastosowaniu kryterium tła krajobrazowego.

Choć typy i podtypy krajobrazów zdefiniowano wyłącznie na podstawie cech strukturalnych (charakter tła krajobrazowego i występowanie określonych obiektów – złożonych elementów krajobrazu), to możliwa jest ich bezpośrednia interpretacja także z punktu widzenia innych – w tym niestrukuralnych – cech krajobrazowych. W szczególności, wyróżnione typy krajobrazów można uporządkować zgodnie z 12-stopniową skalą antropogenicznego przekształcenia krajobrazu (Chmielewski, 2012; Chmielewski i inni, 2014), uwzględniającą także ocenę procesów degradacji i regeneracji zasobów oraz harmonii lub dysharmonii form zagospodarowania. Można również stosunkowo łatwo powiązać wyróżnione typy i podtypy z większością omówionych przez Richlinga i Solona (2011) systemów klasyfikacji poziomu synantropizacji szaty roślinnej.

Nieco bardziej skomplikowane, ale również możliwe jest interpretowanie wyróżnionych typów i podtypów krajobrazów z punktu widzenia: (1) funkcji pełnionych na rzecz człowieka, (2) okresu powstania, (3) otwartości/zamkniętości widoku oraz niektórych innych charakterystyk estetycznych, (4) produkcji i akumulacji materii organicznej, (5) poziomów różnorodności biologicznej.

Przedstawiona w artykule typologia nie wyczerpuje oczywiście zakresu systematyzacji przydatnego, lub wręcz niezbędnego do inwentaryzacji i waloryzacji krajobrazu na potrzeby audytu krajobrazowego i prowadzenia efektywnej i zrównoważonej polityki krajobrazowej w Polsce. Przy systematyzacji należałoby uwzględnić inne porządki typologiczne oraz zróżnicowanie regionalne, tak aby w sposób całościowy ująć charakter dominujących w krajobrazie czynników, rzeźbę terenu i pokrycie terenu (ryc. 2).

Uwzględnienie dodatkowych płaszczyzn zróżnicowania w postaci niezależnych i dobrze uzasadnionych klasyfikacji typologicznych i regionalnych umożliwia wszechstronne ujęcie bogactwa i różnorodności krajobrazów oraz w pełni realizuje wskazania ustawy, utrzymując jednocześnie poprawność logiczną odrębnych podziałów⁵.

⁵ Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu ustala, że Rada Ministrów określi, w drodze rozporządzenia, stosowaną przy sporządzaniu audytów krajobrazowych klasyfikację krajobrazów, opracowaną na podstawie takich kryteriów, jak charakter dominujących w krajobrazie czynników, rzeźba terenu i pokrycie terenu. Przedstawiona w artykule typologia, choć mająca charakter podstawowy, nie bierze pod uwagę w sposób bezpośredni zróżnicowania rzeźby, i nie w pełni uwzględnia charakter czynników dominujących, które natomiast w sposób jednoznaczny i niezależny można uwzględnić przy zastosowaniu oddzielnych klasyfikacji.

Tabela 2. Nowa typologia krajobrazów Polski, bazująca na zróżnicowaniu pokrycia terenu, traktowanego jako tło krajobrazowe
New typology of Polish landscapes, based on land cover matrix

Grupa <i>Group</i>	Typ <i>Type</i>	Podtyp <i>Sub-type</i>	Charakterystyka <i>Characteristics</i>
A. Krajobrazy przyrodnicze, kulturowo (zazwyczaj ekstensywnie) użytkowane, funkcjonujące głównie w wyniku działania procesów naturalnych, jedynie w różnym stopniu modyfikowanych przez działalność człowieka	1. Wód powierzchniowych	1a. Jeziora	Tłem są duże tafle jezior i ich kompleksów, często z występującymi uroczyskami w postaci wysp i półwyspów.
		1b. Systemy wód płynących	Naturalne odcinki koryt dużych rzek (skalą przestrzenną odpowiadające geokompleksowi rangi uroczyska), lub ich systemy anastomozujące, wraz z wyspami, łachami piaszczystymi, nanosami mułowymi itp., a także tereny systematycznie zalewane wodami roztopowymi i powodziowymi.
	2. Bagienno-ławkowe – głównie bezleśne	2a. Z udziałem ekstensywnie użytkowanych łąk wilgotnych związku <i>Cnidion dubii</i>	Krajobrazy przyrzeczne, związane z dolinami dużych i średnich rzek, w których tło krajobrazowe tworzą zbiorowiska roślinne nieleśne siedlisk wilgotnych i bagiennych, w pierwszej kolejności słabo użytkowanych łąk z rzędu <i>Molinietalia</i> (w tym związku <i>Cnidion dubii</i>), a w drugiej – torfowisk (<i>Scheuchzerio-Caricetea</i>) i szuwarów/turzycowisk (<i>Phragmitetalia</i>) oraz starorzecza i inne obniżenia trwale lub czasowo wypełnione wodą. Stałym elementem (niewchodzącym do tła) są różnej wielkości powierzchnie wilgotnych zarośli i lasów łęgowych oraz olsów. Niewielkie powierzchnie użytkowane rolniczo i sieć osadniczą należy traktować jako elementy przestrzenne krajobrazu.
		2b. Z dominacją szuwarów i turzycowisk	Krajobrazy przyjeziorne, w których tło krajobrazowe tworzą zbiorowiska roślinne nieleśne siedlisk wilgotnych i bagiennych, w pierwszej kolejności szuwarów i turzycowisk (<i>Phragmitetalia</i>) a następnie torfowisk (<i>Scheuchzerio-Caricetea</i>) i słabo użytkowanych łąk (<i>Molinietalia</i>) oraz obniżenia trwale lub czasowo wypełnione wodą. Stałym elementem (niewchodzącym do tła) są różnej wielkości powierzchnie wilgotnych zarośli oraz olsów. Niewielkie powierzchnie użytkowane rolniczo i sieć osadniczą należy traktować jako elementy przestrzenne krajobrazu.
		2c. Z udziałem nadmorskich łąk słonolubnych	Tło krajobrazowe tworzą zbiorowiska roślinne nieleśne siedlisk wilgotnych i bagiennych (<i>Scheuchzerio-Caricetea</i> , <i>Phragmitetalia</i> , <i>Molinietalia</i> , słabo użytkowane) z wyraźnym udziałem nadmorskich łąk słonolubnych (<i>Glauco-Puccinietalia</i>) oraz inne obniżenia trwale lub czasowo wypełnione wodą, często słonawą. Stałym elementem (niewchodzącym do tła) są różnej wielkości powierzchnie wilgotnych zarośli. Niewielkie powierzchnie użytkowane rolniczo i sieć osadniczą należy traktować jako elementy przestrzenne krajobrazu.

	3. Leśne	2d. Z dominacją torfowisk niskich	Tło krajobrazowe tworzą zbiorowiska roślinne nieleśne siedlisk wilgotnych i bagiennych z dominacją torfowisk niskich (<i>Scheuchzerio-Caricetea</i>) i udziałem szuwarów i turzycowisk (<i>Phragmitetalia</i>) oraz słabo użytkowanych łąk (<i>Molinietalia</i>) na rozległych równinach bagien-nych. Stałym elementem (nie wchodzącym do tła) są różnej wielkości powierzchnie wilgotnych zarośli i lasów łęgowych oraz olsów. Niewielkie powierzchnie użytkowane rolniczo i sieć osadni-czą należy traktować jako elementy przestrzenne krajobrazu.
		2e. Z udziałem torfowisk wyso-kich	Krajobrazy zlokalizowane w obniżeniach i kotlinach, w których tło krajobrazowe tworzą zbioro-wiska roślinne nieleśne siedlisk wilgotnych i bagiennych (<i>Scheuchzerio-Caricetea</i> , <i>Phragmite-talia</i> , <i>Molinietalia</i> słabo użytkowane) w dowolnej kombinacji ilościowej, z udziałem torfowisk wysokich (<i>Oxycocco-Sphagnetea</i>). Stałym elementem (nie wchodzącym do tła) są różnej wiel-kości powierzchnie wilgotnych zarośli i lasów. Niewielkie powierzchnie użytkowane rolniczo i sieć osadniczą należy traktować jako elementy przestrzenne krajobrazu.
		3a. Z przewagą siedlisk boro-wych	Tło krajobrazowe tworzą lasy siedlisk Bs, Bśw, Bw, BMśw, BMw, Bmwyż, BWG, BG, BMG oraz grunty leśne czasowo odlesione i drogi leśne (grunty leśne trwale niezalesione – np. wody, zabudowania oraz grunty nieleśne w kompleksie lasów nie wchodzą do tła).
		3b. Z przewagą siedlisk lasowych	Tło krajobrazowe tworzą lasy siedlisk Lw, Lśw, LMw, LMśw, Lmwyż, Lwyż, LG, LMG oraz grunty leśne czasowo odlesione i drogi leśne (grunty leśne trwale niezalesione – np. wody, zabudowania oraz grunty nieleśne w kompleksie lasów nie wchodzą do tła).
		3c. Z przewagą siedlisk łęgo-wych, bagien-nych i olsowych	Tło krajobrazowe tworzą lasy siedlisk Bb, BMb, LMb, Ol, Lł, OlJ, OlJwyż, LłG, BGb, OlJG oraz grunty leśne czasowo odlesione i drogi leśne (grunty leśne trwale niezalesione – np. wody, zabudowania oraz grunty nieleśne w kompleksie lasów nie wchodzą do tła).
	4. Bezleśne: murawowe, piaszczyste i skalne	4a. Muraw i zarośli ksero-termicznych oraz innych ciepłolubnych	Tło krajobrazowe słabo zdefiniowane, najczęściej o charakterze mozaikowym (z udziałem lasów) ma glebach lessowych lub nawapiennych. Murawy i zarośla kserotermiczne zajmują co najmniej 30 % powierzchni. Mniejsze kompleksy o podobnym charakterze mogą występować w obrębie krajobrazów z typów B6 i B7. Należy je wtedy traktować jako złożone elementy prze-strzenne krajobrazu, a nie jako oddzielne jednostki.
		4b. Wrzosowisk i muraw napia-skowych	Tło krajobrazowe tworzą rozległe suche wrzosowiska i/lub murawy napiaskowe. Stałym ele-mentem są kępy drzew i krzewów, które – stopniowo się rozrastając – mogą doprowadzić do przekształcenia się podtypu 4b w jednostkę należącą do kategorii 3a.
		4c. Bezleśnych wydm i plaż nadmorskich	Tło krajobrazowe jest tworzone przez zonacyjny układ naturalnych zbiorowisk nieleśnych na plażach i białych wydmach nadmorskich oraz na odlesionych wydmach szarych. W rzeczywi-stości krajobrazy tego typu graniczą lub nawet przenikają się z leśnymi krajobrazami borowymi w regionach przymorskich.

Grupa <i>Group</i>	Typ <i>Type</i>	Podtyp <i>Sub-type</i>	Charakterystyka <i>Characteristics</i>
	5. Górskie ponad granicą lasu (naturalną lub antropogenicznie obniżoną)	<p>4d. Bezleśnych skałek i muraw naskalnych</p> <p>5a. Połoniny</p> <p>5b. Hale wysokogórskie</p> <p>5c. Wysokogórskie nagie skały, piargi i śniegi</p>	<p>Tło krajobrazowe tworzą obszary na podłożu skalnym, ze słabo wykształconą pokrywą glebową, porośniętą głównie zbiorowiskami murawowymi i z obecnością skał i ostańców ze szczątkową pokrywą roślin wyższych. Lasy oraz grunty orne i kośne łąki nie wchodzą w skład tła.</p> <p>Tłem są zbiorowiska trawiaste na połączonych stokach w Bieszczadach.</p> <p>Tłem są zbiorowiska trawiaste powyżej górnej granicy lasu i poniżej pietra niwalnego i subniwalnego.</p> <p>Najwyższe piętro roślinne w Tatrach – tłem są nagie skały – turnie powyżej naturalnego zasięgu zbiorowisk roślin naczyniowych.</p>
B. Krajobrazy przyrodniczo-kulturowe, ukształtowane w wyniku wspólnego działania procesów naturalnych i świadomych modyfikacji pokrycia terenu i struktury przestrzennej przez człowieka	6. Wiejskie (Rolnicze)	<p>6a. Sztuczne zbiorniki wodne</p> <p>6b. Z przewagą wstęgowo ułożonych zespołów niewielkich pól ornych, łąk i pastwisk</p> <p>6c. Z przewagą mozaikowo rozmieszczonych użytków rolnych, tworzących małe pola</p>	<p>Tłem krajobrazowym są wielkopowierzchniowe zbiorniki przeciwpowodziowe, retencyjne, rekreacyjne itp. oraz duże kompleksy stawów hodowlanych, w tym stawy paciorkowce, z regulowanym przez człowieka poziomem wody, wraz z bezpośrednio z nimi związanymi obwałowaniami (groble) i systemami zasilania/odwadniania.</p> <p>Tłem krajobrazowym są grunty wykorzystywane rolniczo obecnie (grunty orne, łąki i pastwiska) lub w niedalekiej przeszłości (ugory i odłogi). Poszczególne pola mogą być różnej wielkości, ale ilościowo dominują działki ułożone równolegle o kształcie bardzo wydłużonym (stosunek dłuższego boku do krótszego najczęściej przekracza 15) i powierzchni rzadko przekraczającej 2 ha. Udział innych form pokrycia terenu (lasy, nieużytki bagienne i inne poza terenami zabudowanymi) może być bardzo zmienny. Najczęściej w centralnej części układu pól zlokalizowana jest miejscowość.</p> <p>Tłem krajobrazowym są grunty wykorzystywane rolniczo obecnie (grunty orne, łąki i pastwiska) lub w niedalekiej przeszłości (ugory i odłogi). Poszczególne pola mogą być różnej wielkości, ale ilościowo dominują działki ułożone mozaikowo („szachownica pól”) o kształcie zbliżonym do prostokąta i powierzchni najczęściej poniżej 5 ha. Udział innych form pokrycia terenu (lasy, nieużytki bagienne i inne poza terenami zabudowanymi) może być bardzo zmienny.</p>

	7. Mozaikowe	6d. Z przewagą mozaikowo rozmieszczonych użytków rolnych, tworzących pola średniej wielkości	Tłem krajobrazowym są grunty wykorzystywane rolniczo obecnie (grunty orne, łąki i pastwiska) lub w niedalekiej przeszłości (ugory i odłogi). Poszczególne pola mogą być różnej wielkości, ale ilościowo dominują działki ułożone mozaikowo („szachownica pól”) o kształcie zbliżonym do prostokąta i powierzchni najczęściej powyżej 5 ha i poniżej 30 ha. Udział innych form pokrycia terenu (las, nieużytki bagienne i inne poza terenami zabudowanymi) może być bardzo zmienny.
		6e. Z przewagą wielkoobszarowych pól i/lub łąk i pastwisk	Tłem krajobrazowym są grunty wykorzystywane rolniczo obecnie (grunty orne, łąki i pastwiska) lub w niedalekiej przeszłości (ugory i odłogi). Poszczególne pola mogą być różnej wielkości, ale ilościowo dominują większe niż 30 ha. Udział innych form pokrycia terenu (las, nieużytki bagienne i inne poza terenami zabudowanymi) może być bardzo zmienny.
		6f. Z przewagą wielkoobszarowych sadów i plantacji	Tłem krajobrazowym są wielkopowierzchniowe sady lub plantacje krzewów owocowych lub chmielu (mogą być podzielone na stosunkowo niewielkie lub średniej wielkości działki własnościowe odgródzone drogami). Inne typu gruntów rolniczych tworzą niewielkie enklawy w obrębie tła.
		7a. Z przewagą elementów i struktur przyrodniczych	Tłem jest mozaikowy, często chaotyczny układ form użytkowania terenu: sadów, nieużytków, zagajników, z których żadna nie stanowi dominującej formy oraz rozproszonej zabudowy: zakładów produkcyjnych, baz sprzętu, magazynów i składów (np. rejon Grójca, Wyżyna Krakowsko-Częstochowska, itp.).
		7b. Z przewagą elementów kulturowych	Tłem jest mozaikowy, często chaotyczny układ form użytkowania terenu: nieużytków, zagajników, na którym dominują wielkoprzestrzenne zabudowania magazynowo-składowe, oraz rozproszonej zabudowy: centrów handlowych, zakładów produkcyjnych, baz sprzętu, sortowni i składowisk odpadów komunalnych i przemysłowych.
	8. Podmiejskie i rezydencjalne	8a. Leśno-osadnicze o charakterze willowym	Duże (najczęściej powyżej 100 ha) kompleksy zabudowy willowej w otoczeniu leśnym (które tworzy tło krajobrazowe, silnie perforowane), najczęściej trwale zamieszkałe, bez zabudowy towarzyszącej.
		8b. Wielkie kompleksy hotelowo-sportowe	Duże (powyżej 10 ha) śródleśne, lub przyleśne kompleksy zabudowy hotelowej, często wielkogabarytowej, w otoczeniu zabudowy towarzyszącej (parkingi, drogi dojazdowe, tereny sportowo-rekreacyjne).

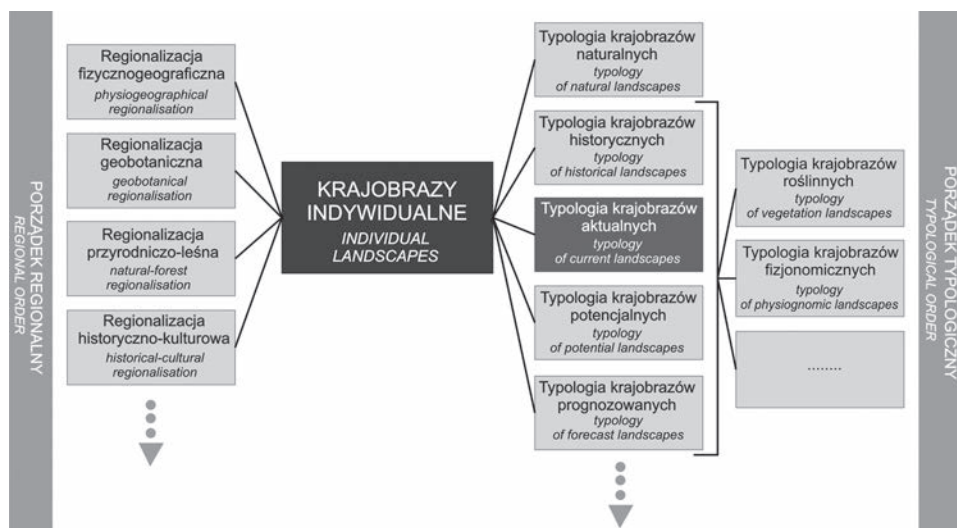
Grupa <i>Group</i>	Typ <i>Type</i>	Podtyp <i>Sub-type</i>	Charakterystyka <i>Characteristics</i>
		<p>8c. Miejscowości o zwartej, wielorzędowej zabudowie o charakterze wiejskim, z ogrodami przydomowymi, bez funkcjonujących obszarów polnych</p> <p>8d. Zróżnicowana typologicznie i przestrzennie zabudowa nie-rolnicza na terenach wcześniej rolniczych</p> <p>8e. Wielkoobszarowe zespoły pałacowo-parkowe i klasztorne oraz inne komponowane układy architektury, zieleni i wód</p>	<p>Wyraźnie wyodrębniona z otoczenia intensywna i zwarta zabudowa, głównie o charakterze wiejskim, z dominującą funkcją rezydencjalną. Z dawnego funkcjonalnego układu rolniczego zachowały się głównie układ siedliska i ogrody przydomowe.</p> <p>Pofragmentowanym i perforowanym tłem są tu kompleksy zabudowy osadniczej, zarówno starsze jak i współczesne (tzw. osiedla deweloperskie) złożone prawie wyłącznie ze standaryzowanych architektonicznie zespołów obiektów mieszkalnych, często wyizolowanych przestrzennie (ogrodzenia), z systemem dróg dojazdowych w mozaice z gruntami rolnymi (często nadal użytkowanymi), tzw. urbanizacja łańcowa lub skupiona.</p> <p>Historyczne, wielkopowierzchniowe (powyżej 50 ha) leśno-wodno-rolniczo-osadnicze kompozycje przestrzenne bez jednoznacznie określonego tła krajobrazowego: zespoły pałacowo-parkowe, kalwarie, położone w strefach podmiejskich ogrody botaniczne, arboreta, skanseny, prywatne ogrody zoologiczne; obecność zabudowy architektury sakralnej, klasztornej, dworskiej i rezydencjalnej oraz zabudowy towarzyszącej (stajnie, młyny, browary, gorzelnie, zabudowania mieszkalne, tzw. czworaki), w otoczeniu parkowym z udziałem stawów i starodrzewia, często grodzone i wyizolowane przestrzennie z terenów otaczających (najczęściej rolniczych lub leśnych).</p>

C. Krajobrazy kulturowe, w których struktura i funkcja są w pełni ukształtowane przez działalność ludzką	9. Małomiasteczkowe	9a. Miasteczka z zachowanym układem historycznym	Wyraźnie wyodrębniona z otwartego otoczenia intensywna i zwarta, dużopowierzchniowa zabudowa o cechach miejskich; obecność rynku i koncentryczny układ ulic, obecność historycznych obiektów architektonicznych o cechach osadniczych (często kilkukondygnacyjnych), funkcjach publicznych i sakralnych (kościół, ratusz, urząd miasta/gminy, szkoła).
	10. Wielkomiejskie	9b. Miasteczka o charakterze współczesnym	Wyraźnie wyodrębniona z otwartego otoczenia intensywna i zwarta, dużopowierzchniowa zabudowa o cechach osadniczych-miejskich (często kilkukondygnacyjna); jednostka złożona ze współczesnych obiektów architektury osadniczej oraz zabudowań o funkcjach publicznych, możliwy plac centralny o funkcjach rynku.
		10a. Zespoły urbanistyczne o zachowanych założeniach historycznych	Historyczne, wielkopowierzchniowe zespoły miejskie z wykształconym przestrzennie centrum, obecność obiektów użyteczności publicznej o typowej dla określonej epoki historycznej architekturze (w tym obiektów sakralnych); wielokondygnacyjna, kwartałowa zabudowa, często o charakterze zabytkowym, o funkcjach mieszkaniowych i usługowych; możliwe zachowane fragmenty dawnych umocnień i fortyfikacji – <i>architektura militaris</i> ; także tereny reprezentacyjnych zespołów rezydencjalnych i sakralnych pełniących funkcje publiczne.
		10b. <i>City</i>	Silnie wyodrębnione przestrzennie centrum, o skupionych obiektach o nowoczesnej architekturze, wielokondygnacyjnej zabudowie której funkcje są podporządkowane usługom (finanse, handel, kultura).
		10c. Obszary zabudowy mieszkaniowej	Silnie skupiona zabudowa mieszkalna, w ramach której można wyróżnić kilka odmian architektonicznych: osiedla bloków wielokondygnacyjnych, osiedla domów jednorodzinnych o zróżnicowanej lub standaryzowanej architekturze, w otoczeniu zieleni urządzonej oraz osiedla patronackie (osiedla robotnicze położone w bezpośrednim sąsiedztwie terenów przemysłowych o wyróżniającej się stylistyce i układzie, np. zabudowa z cegły lub kamienia).
		10d. Wielkie centra handlowe, logistyczne i składowo-magazynowe	Wielkoobszarowe tereny zajęte pod niską zabudowę centrów handlowych, często o standaryzowanej architekturze i kolorystyce oraz hal magazynowych i składowych, obecność dróg dojazdowych i wielkopowierzchniowych parkingów, często w połączeniu z obiektami małej architektury reklamowej.
		10e. Duże tereny sportowo-rekreacyjne	Wyodrębnione duże zespoły przestrzennie – tereny stadionów, hal sportowych, kortów tenisowych i basenów oraz tereny towarzyszące w postaci form zieleni urządzonej (parki miejskie, ogrody działkowe); ogrody zoologiczne i tereny tzw. wesołych miasteczek.
		10f. Wielkie nekropolie	Wyodrębnione wielkopowierzchniowe cmentarze o specyficznej zabudowie obiektami małej architektury religijnej (kaplice, figury, sarkofagi), o uporządkowanym układzie zieleni kompozowanej, często grodzone.

Grupa <i>Group</i>	Typ <i>Type</i>	Podtyp <i>Sub-type</i>	Charakterystyka <i>Characteristics</i>
	11. Wodogospodarcze	11a. Dużych sztucznych zbiorników wodnych o różnych funkcjach	Tłem są wielkopowierzchniowe zbiorniki wodne z zaporami i tamami wodnymi i obwałowaniami, urządzeniami dużych efektowni wodnych i infrastrukturą przesyłową oraz towarzyszącymi zabudowaniami; Zbiorniki retencyjne dla miast i wielkich zakładów produkcyjnych; zbiorniki przeciwpowodziowe; zabudowa inżynieryjna i hydrotechniczna dolin o wysokim stopniu wyizolowania podłoża materiałem nieprzepuszczalnym.
		11b. Nadbrzeża portowe, stocznie, porty morskie i rzeczne	Wielkopowierzchniowa infrastruktura portowa i stoczniowa z charakterystyczną architekturą zabudowań i urządzeń stanowiących dominanty krajobrazowe w postaci żurawi i dźwigów i suwnic.
	12. Przemysłowe	12a. Duże kompleksy przemysłowe	Wyróżniające się wielkopowierzchniowe kompleksy przemysłowe, położone w mieście lub poza nim. Tereny zabudowy zwartej o typowej architekturze przemysłowej: obecność wysokich kominów i/lub wież wyciągowych i szybów kopalń, (dominanty), wielkogabarytowych hal produkcyjnych, systemów chłodzących, zabudowy pieców hutniczych i koksowni, hałd, urządzeń transportowych; tereny składowania i sortowania odpadów komunalnych i przemysłowych, występowanie infrastruktury towarzyszącej w postaci dróg dojazdowych, bocznic kolejowych, parkingów. Do tej kategorii należą także trwale wyłączone z użytkowania przemysłowego tereny – tzw. krajobrazy poprzemysłowe.
		12b. Wielkie farmy energetyki alternatywnej (wiatrowej i słonecznej)	Wyróżniające się w otoczeniu kompleksy wiatraków energetycznych (dominanty krajobrazowe) lub zespoły ogniw fotowoltanicznych, często wyposażonych w infrastrukturę towarzyszącą w postaci energetycznych ciągów przesyłowych. Początkowe tło krajobrazowe (najczęściej rolnicze) ulega z czasem pokryciu powierzchnią nieprzepuszczalną.
	13. Górnicze	13a. Tereny czynnej wielkopowierzchniowej eksploatacji odkrywkowej	Tłem krajobrazowym jest silnie przekształcona powierzchnia ziemi, najczęściej pokryta roślinnością szczątkową lub nieustabilizowaną pod względem typologicznym i użytkowym. Przekształcenie obejmuje zmieniające się w czasie wielkopowierzchniowe wyrobiska lub zespoły wyrobisk surowców skalnych, energetycznych, surowców chemicznych i metalicznych oraz kruszyw i piasku; wielkie zwałowiska skały płonnej, niecki osiadania, przełożone sztuczne koryta rzek. Ponadto występuje zabudowa złożona z infrastruktury naziemnej w postaci wież wyciągowych, szybów wiertniczych, osadników, rowów odwadniających, oraz obiekty infrastruktury towarzyszącej w postaci dróg dojazdowych, bocznic kolejowych, parku maszynowego.

	14. Komunikacyjne	13b. Tereny zakończonej wielkopowierzchniowej eksploatacji odkrywkowej	Tłem krajobrazowym jest silnie przekształcona powierzchnia ziemi, najczęściej pokryta roślinnością w różny sposób świadomie kształtowaną. Przekształcenie obejmuje ustabilizowane i kierunkowo rekultywowane wielkopowierzchniowe wyrobiska lub zespoły wyrobisk surowców skalnych, energetycznych, surowców chemicznych i metalicznych oraz kruszyw i piasku. Nowe formy i ukształtowanie terenu najczęściej nie odpowiada wcześniejszym cechom charakterystycznym regionu.
		13c. Tereny czynnej eksploatacji podziemnej	Tłem jest silnie przekształcona powierzchnia ziemi (wielosethektorowe zwałowiska, hałdy zawierające często metale ciężkie i inne substancje toksyczne, o niskim albedo) najczęściej pozbawiona roślinności lub fragmentarycznie pokryte roślinnością ruderalną w wyniku spontanicznej sukcesji (gatunki pionierskie, hemikryptofity); kompleksy odstojników z zawierających substancje toksyczne, niecki osiadania gruntów oraz wysokie nagromadzenie infrastruktury technicznej (przesyłowej, transportowej, magazynowej).
		13d. Tereny zakończonej eksploatacji podziemnej	Tłem jest silnie przekształcona powierzchnia ziemi (wielosethektorowe zwałowiska, hałdy zredukowane najczęściej w kierunku leśnym lub formy terenu objęte naturalną sukcesją świata żywego, tereny o nie nadanej jeszcze nowej funkcji; zneutralizowane chemicznie i ekologicznie odstojniki, niecki osiadania gruntów i zredukowanymi lub rekultywowanymi zwałowiskami (wałdami); nieużytkowana infrastruktura w postaci mostów, nasypów, linii kolejowych, bocznic dróg technicznych itp.
		14a. Węzłów komunikacyjnych i transportowych	Tłem krajobrazowym są obszary o przekształconej powierzchni ziemi, pokryte materiałem nierodzinnym lub sztucznym. Obejmują one wieloprzestrzenne układy powiązań drogowych i kolejowych (węzły) oraz zabudowę towarzyszącą.
	15. Ludyczne	14 b. Kompleksy lotniskowe	Tłem krajobrazowym są obszary o przekształconej powierzchni ziemi, pokryte nieprzepuszczalnym materiałem sztucznym. Obejmują kompleksy wieloprzestrzenne o niskiej zabudowie, tereny pasów startowych, towarzyszących parkingów, i zabudowy wysokiej – systemu wież kontroli lotów.
		15. Wielkie parki i „miasteczka” rozrywki	Wielkopowierzchniowa zabudowa o różnym stopniu skupienia, imitująca świat innych epok historycznych („Park Jurajski”), świata baśni („Disneyland”), miejsca z innych regionów świata („Western village”) lub pełniące funkcje rozrywkowe („Energylandia”).

W prezentowanym systemie klasyfikacji jedynie zasygnalizowano zagadnienia struktury fizjonomicznej form krajobrazowych (por. Chmielewski i Kułak, 2014). Mimo stosunkowo długotrwałej tradycji badań nad percepcją i kompozycją krajobrazu (Bogdanowski, 1976, 1994; Wojciechowski, 1986; Nasar, red., 1988; Nijhuis i inni, red., 2011), integracja problematyki fizjonomii terenu z polami badawczymi geografii i ekologii krajobrazu wciąż pozostaje ważnym zadaniem badaczy systemów krajobrazowych oraz praktyków zrównoważonego rozwoju (Cook i VanDerZanden, 2011; Chmielewski, 2012; Myga-Piątek, 2010).

Ryc. 2. Istniejące i postulowane klasyfikacje, niezbędne do pełniejszego określenia zróżnicowania krajobrazów Polski oraz miejsce typologii krajobrazów aktualnych w tym systemie
Existing and postulated classifications necessary for fuller description of the diversity of Polish landscapes, as well as the place for the typology of current landscapes within that system

Zaprezentowana tutaj propozycja typologicznej klasyfikacji aktualnych krajobrazów wymaga przetestowania na co najmniej kilku regionach fizycznogeograficznych, kulturowych lub społeczno-gospodarczych, a wnioski z tego powinny służyć do doskonalenia przedstawionego systemu.

Kolejnym wyzwaniem byłoby sporządzenie na jej podstawie **mapy krajobrazów aktualnych** kraju, która byłaby komplementarna wobec uznanej mapy krajobrazów naturalnych Polski (Richling i Dąbrowski, 1995). Postulat opracowania takiej mapy jest obecnie mocno wyrażany (Myga-Piątek, 2015).

Stosowanie klasyfikacji typologicznej nie wyklucza oczywiście możliwości i potrzeby korzystania z regionalnej klasyfikacji krajobrazów, głównie w ujęciu krajobrazów kulturowych. Wręcz przeciwnie – badania rozwijane na obu tych płaszczyznach powinny się wzajemnie wzbogacać.

Tradycyjne kulturowe podziały regionalne szybko zanikają (Gajek, 1976; Bogdanowski, 1983; Ciołek, 1984; Rączka, 1985; Bohdanowicz, 1987; Czerwiński, 2006), a zagadnienie wykształcania się współczesnych regionalnych cech kulturowych krajobrazów jest kolejnym wyzwaniem wymagającym oceny i próby klasyfikacji.

Wnioski

Potrzeba opracowania typologii aktualnych krajobrazów Polski wynika z zapisów Europejskiej Konwencji Krajobrazowej oraz potrzeb audytu krajobrazowego, którego obowiązek wprowadza przyjęta ustawa krajobrazowa. Opracowana klasyfikacja nie tylko służy do porządkowania wiedzy o stopniach i formach współczesnych przekształceń krajobrazów naszego kraju, lecz także stanowi narzędzie do kartowania tego zróżnicowania. Wraz z innymi systemami klasyfikacji krajobrazów może być pomocna przy sporządzaniu inwentaryzacji zasobów i waloryzacji krajobrazu w celu prowadzenia efektywnej i zrównoważonej polityki krajobrazowej w Polsce.

Zaproponowany układ obecnego katalogu, obejmującego 3 grupy, 15 typów i 49 podtypów krajobrazów aktualnych, wymaga przetestowania na co najmniej kilku regionach fizycznogeograficznych, kulturowych lub społeczno-gospodarczych kraju, a płynące z tego wnioski powinny zostać wykorzystane do doskonalenia przedstawionego systemu.

Piśmiennictwo / References

- Antrop M., 2004, *Landscape change and the urbanization process in Europe*, Landscape and Urban Planning, 67, 1-4, s. 9-26.
- Armand D.L., 1980, *Nauka o krajobrazie*, PWN, Warszawa.
- Atlas Rzeczypospolitej Polskiej*, Główny Geodeta Kraju, IGiPZ PAN, PPWK im. E. Romera, Warszawa.
- Badora K., 2008, *Stan środowiska przyrodniczego a klasyfikacje krajobrazów*, Problemy Ekologii Krajobrazu, 20, s. 219-224.
- Balon J., 2010, *Atrakcyjność krajobrazu górskiego – stała czy przygodna?*, Problemy Ekologii Krajobrazu, 27, s. 23-28.
- Bartkowski T., 1977, *Metody badań geografii fizycznej*, PWN, Warszawa-Poznań.
- Bernat S. (red.), 2008, *Dźwięk w krajobrazie jako przedmiot badań interdyscyplinarnych*, Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego PTG, 11, Lublin.
- Bezek P., Mikóls Z., Izakovićová Z., 2010, *Atlas of Representative Geo-ecosystems of Slovakia*, Slovak Academy of Science, Bratislava.
- Bogdanowski J., 1976, *Kompozycja i planowanie w architekturze krajobrazu*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Wydawnictwo PAN, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk.
- Bogdanowski J., 1983, *Wprowadzenie do regionalizmu architektoniczno-krajobrazowego*, Wiadomości Ekologiczne, 29, s. 183-197.

- Bogdanowski J., 1994, *Metoda jednostek i wewnątrz architektoniczno-krajobrazowych (JARK – WAK) w studiach i projektowaniu*, Politechnika Krakowska, Kraków.
- Bohdanowicz J., 1987, *Regiony etnograficzne Polski w świetle badań „Polskiego Atlasu Etnograficznego”*, Etnografia Polska, 31, 2, s. 1-67.
- Cassatella C., Peano A. (red.), 2011, *Landscape Indicators: Assessing and Monitoring Landscape Quality*, Springer; Dordrecht, Heidelberg, London, New York.
- Chmielewski T.J., 2012, *Systemy krajobrazowe. Struktura – funkcjonowanie – planowanie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Chmielewski T.J., Kułak A., 2014, *Struktura fizjonomiczna krajobrazu*, [w:] W. Ziaja, M. Jodłowski (red.), *Struktura środowiska przyrodniczego a fizjonomia krajobrazu*, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej; Uniwersytet Jagielloński, Kraków, s. 33-52.
- Chmielewski T.J., Michalik-Śnieżek M., Kułak A., 2014, *Klasyfikacja stopnia antropogenicznego przekształcenia krajobrazu i jej zastosowanie w planie ochrony Poleskiego Parku Narodowego*, Problemy Ekologii Krajobrazu, 38, s. 107-124.
- Chmielewski T.J., Sowińska-Świerkosz B., Kułak A., Chmielewski Sz., 2014, *Krajobrazy Roztocza: dziedzictwo natury i kultury. Monografia naukowa*, Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie, Lublin.
- Chylińska D., Kosmala G., 2010, *Krajobrazy bezimienne? Zmiany nazw terenowych na Śląsku (na wybranych przykładach)*, [w:] D. Chylińska, J. Łach (red.), *Studia krajobrazowe a ginące krajobrazy*, Instytut Geografii i Rozwoju Regionalnego, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław, s. 235-253.
- Ciołek G., 1984, *Regionalizm w budownictwie wiejskim w Polsce*, Politechnika Krakowska, Kraków.
- Claval P., 1995, *L'analyse des paysages*, Géographie et Cultures - Spécial Paysages, Paris, L'Harmattan, 13, s. 55-75.
- Cook T.W., VanDerZanden A.M., 2011, *Sustainable Landscape Management. Design, Construction and Maintenance*, John Wiley & Sons Inc., Hoboken, New Jersey.
- Czepczyński M., 2005, *Post-socialist landscape management and reinterpretation*, [w:] CABERNET 2005. *Proceedings of CABERNET 2005: The International Conference on Managing Urban Land*, red. L. Oliver, K. Millar, D. Grimski, U. Ferber, C.P. Nathaniel, Land Quality Press, Nottingham, s. 64-67.
- Czerwiński T., 2006, *Budownictwo ludowe w Polsce*, Wydawnictwo Muza S.A., Warszawa.
- Dąbrowska-Budziło K., 2002, *Treści krajobrazu kulturowego w jego kształtowaniu i ochronie*, Politechnika Krakowska, Kraków.
- Deffontaines P., 1948, *Geographie et religions*, Geographie Humaine, 21, Gallimard, Paris.
- Degórski M., 2005, *Krajobraz jako obiektywna wizualizacja zjawisk i procesów zachodzących w megasyście środowiska geograficznego*, Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego PTG, 4, s. 13-25.
- Degórski M., 2009, *Krajobraz jako odbicie przyrodniczych i antropogenicznych procesów zachodzących w megasyście środowiska geograficznego*, Problemy Ekologii Krajobrazu, 23, s. 53-60.
- Degórski M., Ostaszewska K., Richling A., Solon J., 2014, *Współczesne kierunki badań krajobrazowych w kontekście wdrażania Europejskiej Konwencji Krajobrazowej*, Przegląd Geograficzny, 86, 3, s. 295-316.
- Duś E., 2003, *Woda w krajobrazie rolniczym*, Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego PTG, 2, Sosnowiec, s. 65-77.
- Eliade M., 1993, *Sacrum, mit, historia*, PIW, Warszawa.

- European Landscape Convention, 2000, Florence, 20 October;
www.coe.int/europeanland-scapeconvention (10.03.2015)
- Fairclough G., Macinnes L., 2003, *Landscape Character Assessment. Guidance for England and Scotland. Topic Paper 5 – Understanding Historic Landscape Character*, The Countryside Agency, Scottish Natural Heritage, <http://www.ccnetwork.org.uk> (10.03.2015)
- Gajek J., 1976, *Etnograficzne zróżnicowanie obszaru Polski*, [w:] M. Biernacka, B. Kopczyńska-Jaworska, A. Kutrzeba-Pojnarowa, W. Paprocka (red.), *Etnografia Polski. Przemiany kultury ludowej*, t. 1, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław, s. 353-371.
- Gasidło K., 2002, *Krajobraz postindustrialny w rozwoju aglomeracji katowickiej*, [w:] J. Rybarkiewicz (red.), *Krajobraz jako wizerunek tożsamości regionalnej. Zagrożenia, ochrona i kształtowanie. Materiały IV Forum architektury krajobrazu*, Fundacja Przestrzeni Górnego Śląska, Katowice, s. 73-79.
- Godron A.D., 1987, *A review of hierarchical classification*, Journal of the Royal Statistical Society, ser. A, s. 119-137.
- Goodchild P., 2007, *Landscape: a suggested primary definition (Krajobraz: proponowana definicja podstawowa)*, Czasopismo Techniczne, 10. Architektura, 5-A, s. 131-133.
- Górecki J., 2007, *Krajobraz sakralny Górskiego Karabachu*, Peregrinus Cracoviensis, 18, s. 175-185.
- Grabiński T., Wydymus S., Zeliaś A., 1989, *Metody taksonomii numerycznej w modelowaniu zjawisk społeczno-gospodarczych*, PWN, Warszawa.
- Jackowski A., 2003, *Święta przestrzeń Świata*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Jankowski G., 2007, *Pozostałości po cysterskim wydobywaniu rud darniowych i hutnictwie w okolicach Rud Wielkich jako element krajobrazu kulturowego*, Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego, 6, s. 62-70.
- Jędrzejczyk D., 2004, *Geografia humanistyczna miasta*, Wydawnictwo Akademickie Dialog, Warszawa.
- Jones M., Stenseke M., red., 2011, *The European Landscape Convention. Challenges of Participation*, Springer; Dordrecht, Heidelberg, London, New York.
- Klupsz L., 2010, *Ginące krajobrazy warowne – zmiany w zagospodarowaniu obszarów militarnych*, [w:] D. Chylińska, J. Łach (red.), *Studia krajobrazowe a ginące krajobrazy*, Instytut Geografii i Rozwoju Regionalnego, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław, s. 37-43.
- Kondracki J., 1960, *Typy krajobrazu naturalnego (środowiska geograficznego) w Polsce*, Przegląd Geograficzny, 32, 1-2, s. 23-34.
- Kondracki J., 1976, *Podstawy regionalizacji fizycznogeograficznej*, PWN, Warszawa.
- Kondracki J., 1981, *Geografia fizyczna Polski*, PWN, Warszawa.
- Kondracki J., 1998, *Geografia regionalna Polski*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Kondracki J., Richling A., 1983, *Próba uporządkowania terminologii w zakresie kompleksowej geografii fizycznej*, Przegląd Geograficzny, 55, 1, s. 201-217.
- Kondracki J., Richling A., 1994, *Regiony fizycznogeograficzne (skala 1:1500 000)*, mapa [w:] *Atlas Rzeczypospolitej Polskiej*, Główny Geodeta Kraju, IGiPZ PAN, PPWK, Warszawa.
- Krzymowska-Kostrowicka A., 1997, *Geoekologia turystyki i wypoczynku*, PWN, Warszawa.
- Krzymowska-Kostrowicka A., 1999, *Kulturowe uwarunkowania oceny i waloryzacji krajobrazów turystyczno-rekreacyjnych*, Problemy Ekologii Krajobrazu, 5.
- Kulczyk S., 2010, *Ginące krajobrazy a turystyka – wzajemne korzyści czy konflikt?*, [w:] D. Chylińska, J. Łach (red.), *Studia krajobrazowe a ginące krajobrazy*, Instytut Geografii i Rozwoju Regionalnego, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław, s. 43-51.

- Kulak A., Chmielewski T.J., 2012, *Atlas tożsamości krajobrazu lokalnego, jako forma zintegrowanego zapisu cech zespołu wewnątrz krajobrazowych*, Problemy Ekologii Krajobrazu, 33, s. 313-326.
- Lechnio J., Kulczyk S., Malinowska E., Szumacher I., red., 2008, *Klasyfikacja krajobrazu. Teoria i praktyka*, Problemy Ekologii Krajobrazu, 20.
- Lewandowski W., 1992, *Mapy krajobrazowe, ich klasyfikacja i zastosowanie w analizie użytkowania ziemi (mapy wykorzystania krajobrazu)*, Prace i Studia Geograficzne, 14.
- Lewandowski W., 2010, *Ginące krajobrazy Polski – próba identyfikacji*, [w:] D. Chylińska, J. Łach (red.), *Studia krajobrazowe a ginące krajobrazy*, Instytut Geografii i Rozwoju Regionalnego, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław, s. 29-37.
- Majchrowska A., 2008, *Systematyzacja krajobrazów w wybranych krajach europejskich*, Problemy Ekologii Krajobrazu, 20, s. 127-134.
- Majchrowska A., 2013, *Doświadczenia innych krajów w identyfikowaniu typów krajobrazowych*, [w:] *Identyfikacja i waloryzacja krajobrazów – wdrażanie Europejskiej Konwencji Krajobrazowej*, Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska, Warszawa, s. 6-17.
- Mavar Z., 2008, *Problemy rewaloryzacji, zagospodarowania zarządzania powojuskowym krajobrazem kulturowym w Chorwacji*, Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego PTG, 10, s. 455-470.
- Mücher C.A., Clijn J.A., Wascher D.M., Schaminée J.H.J., 2010, *A new European Landscape Classification (LANDMAP): A transparent, flexible and user-oriented methodology to distinguish landscapes*, Landscape & Urban Planning, 10, s. 87-103.
- Myczkowski Z., 2003, *Krajobraz wyrazem tożsamości w wybranych obszarach prawnie chronionych w Polsce*, Monografie, 285, Seria Architektura, Politechnika Krakowska, Kraków.
- Myga-Piątek U., 2010, *Przemiany krajobrazów kulturowych w świetle idei zrównoważonego rozwoju*, Problemy Ekorozwoju. Problems of Sustainable Development, 5, 1, s. 95-108.
- Myga-Piątek U., 2012a, *Krajobraz kulturowy. Aspekty ewolucyjne i typologiczne*, Uniwersytet Śląski, Katowice.
- Myga-Piątek U., 2012 b, *Krajobrazy sakralne i religijne – próba umiejscowienia w typologii krajobrazów kulturowych*, Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego, 17, s. 13-23.
- Myga-Piątek U., 2015, *Mapy krajobrazów kulturowych Polski. Tradycja – potrzeby – trudności – próby – możliwości*, Prace Komisji Krajobrazów Kulturowych PTG, 27, s. 2-30.
- Myga-Piątek U., Nita J., 2008, *The scenic value of abandoned mining areas in Poland*, Landscape & Environment. Acta Geographica Debrecina Landscape & Environment Series, 2, 2, s. 132-142.
- Myga-Piątek U., Nita J., 2015, *Polityka krajobrazowa Polski – u progu wdrożeń*, Przegląd Geograficzny, 87, 1, s. 5-25.
- Nagué J., Sala P., 2006, *Prototype Landscape Catalogue: conceptual, methodological and procedural bases for the preparation of the Catalan Landscape Catalogues*, Observatori del Paisatge, Olot - Barcelona.
- Nasar J. L. red., 1988: *Environmental Esthetics. Theory, Research & Applications*, Cambridge University Press; Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo.
- Niedźwiecka-Filipiak I., Kuriata Z., 2010, *Architektura Krajobrazu w programie odnowy wsi opolskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
- Nijhuis S., van Lammeren R., Van der Hoeven F. (red.), 2011, *Exploring the Visual Landscape. Advances in Psychognomic Landscape Research in the Netherlands*, Delft University of Technology, Wageningen University; IOS Press, Amsterdam.

- Nita J., Myga-Piątek U., 2005, *Poszukiwanie możliwości zagospodarowania obszarów poeksploatacyjnych w celu zachowania ich walorów geologicznych i krajobrazowych*, Technika Poszukiwań Geologicznych, Geosynoptyka i Geotermia, 44, 3, s. 53-72.
- Nita J., Myga-Piątek U., 2006, *Krajobrazowe kierunki zagospodarowania terenów pogórnicych*, Przegląd Geologiczny, 54, 3, s. 256-262.
- Nita J., Myga-Piątek U., 2014, *Geotourist potential of post-mining regions in Poland*, Bulletin of Geography. Physical Geography Series, 7, s. 139-156.
- Ostaszewska K., 2002, *Geografia krajobrazu*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Ostaszewska K., 2008, *Fizycznogeograficzne i geochemiczne klasyfikacje krajobrazu*, Problemy Ekologii Krajobrazu, 20, s. 21-24.
- Pardela Ł., 2008, *Na styku Azji i Europy – krajobraz historycznego parku narodowego półwyspu Gallipoli w Turcji*, Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego PTG, 10, s. 480-487.
- Park C.C., 1994, *Sacred Worlds. An Introduction to Geography and Religion*, Routledge, London-New York.
- Pietrzak M. 1989, *Problemy i metody badania struktury geokompleksu*, Wydawnictwo Naukowe UAM Poznań, Ser. Geografia, 45.
- Pietrzak M., 2010, *Krajobraz rekreacyjny – istota, treść i zakres pojęcia*, Problemy Ekologii Krajobrazu, 27, s. 321-326.
- Pietrzyk-Sokulska E., 2003, *Kamieniołomy surowców skalnych w polski krajobrazie*, [w:] *Kształtowanie krajobrazu terenów poeksploatacyjnych w górnictwie. Materiały Międzynarodowej Konferencji, 10-12 XII 2003*, Akademia Górniczo-Hutnicza, Politechnika Krakowska, Kraków, s. 43-54.
- Pietrzyk-Sokulska E. (red.), 2008, *Tereny pogórnice szansą rozwoju obszarów ich występowania – studium na przykładzie Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej*, Instytut Gospodarki Surowcami Mineralnymi i Energią PAN, Kraków.
- Piotrowska I., Cichoń M. (red.), 2010, *Człowiek w krajobrazie miasta Poznania*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Plit F., 2010, *Pięć nurtów badań krajobrazowych w Polsce – czy jest w nich miejsce dla krajobrazów rekreacyjnych*, Problemy Ekologii Krajobrazu, 27, s. 327-332.
- Plit F., 2011, *Krajobraz kulturowy: czym jest?*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Pocza J., 2009, *Krajobraz kulturowy powojenny Bornego Sulina i jego wpływ na kształtowanie polityki władz miejscowych*, Problemy Ekologii Krajobrazu, 25, s. 117-123.
- Podgórski Z., Chechłowska K., 2011, *Kierunki zmian krajobrazu warownego Torunia – ujęcie retrospektywne, diagnostyczne i prognostyczne*, [w:] *Koncepcje i problemy badawcze geografii*, Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Gospodarki, Bydgoszcz, s. 601-615.
- Preobrażenskij V. (red.), 1982, *Ochrona landsaftov. Tolkovyy slovar*, Progress, Moskva.
- Przewoźniak M. 1987, *Podstawy kompleksowej geografii fizycznej*, Uniwersytet Gdański, Gdańsk.
- Raszeja E., 2008, *Bariery w zarządzaniu krajobrazem kulturowym na obszarach chronionych Wielkopolski*, Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego PTG, 10, s. 358-367.
- Rączka J.W., 1985, *Podstawy rewaloryzacji architektury w regionach krajobrazowych*, Politechnika Krakowska, Kraków.
- Richling A., 1982, *Metody badań kompleksowej geografii fizycznej*, PWN, Warszawa.
- Richling A., 2005, *Krajobraz naturalny, pierwotny, kulturowy i potencjalny*, [w:] A. Richling, K. Ostaszewska, red., *Geografia fizyczna Polski*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, s. 294-296.

- Richling A., 2010, *O krajobrazie raz jeszcze. Czy istnieją krajobrazy rekreacyjne?*, Problemy Ekologii Krajobrazu, 27, s. 341-344.
- Richling A., Dąbrowski A., 1995, *Mapa typów krajobrazów naturalnych Polski*, plansza 53.1 [w:] *Atlas Rzeczypospolitej Polskiej*, Główny Geodeta Kraju, IGiPZ PAN, PPWK im. E. Romera, Warszawa.
- Richling A., Ostaszewska K. (red.), 2005, *Geografia fizyczna Polski*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Richling A., Solon J., 2011, *Ekologia krajobrazu*, wyd. V, zmienione i rozszerzone, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Rostański M., 2008, *Krajobrazy odzyskiwane Górnego Śląska*, Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego, 10, s. 395-407.
- Solon J., 2008a, *Przegląd wybranych podejść do typologii krajobrazu*, Problemy Ekologii Krajobrazu, 20, s. 25-33.
- Solon J., 2008b, *Typy krajobrazu kulturowego Polski*, Problemy Ekologii Krajobrazu, 20, s. 109-115.
- Solon J., 2013, *Wybrane podejścia do typologii krajobrazu w Polsce i ich przydatność dla implementacji Europejskiej Konwencji Krajobrazowej. Identyfikacja i waloryzacja krajobrazów – wdrażanie Europejskiej Konwencji Krajobrazowej*, GDOŚ, Warszawa, s. 17-25.
- Solon J., 2015, *Krajobraz jako przestrzeń integrująca różne podejścia do ochrony dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego oraz kształtowania warunków życia społeczeństwa*, [w:] S. Ratajski (red.), *Spółeczny wymiar krajobrazu kulturowo-przyrodniczego*, Polski Komitet do spraw UNESCO, Warszawa (w druku).
- Sowińska B., Chmielewski T.J., 2012, *Krajobrazy lokalne: delimitacja, diagnozowanie, wytyczne projektowe*, Problemy Ekologii Krajobrazu, 33, s. 277-290.
- Staniewska A., 2008, *Zarządzanie zabytkowym krajobrazem warownym – studium przypadku*, Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego PTG, 10, s. 488-495.
- Szymańska D., 2009, *Geografia osadnictwa*, Wydawnictwo PWN, Warszawa.
- Tarka G., 2003, *Antropogeniczne zalewiska jako szczególny przykład krajobrazu akwaticznego terenów osiadań pogórnich w Sosnowcu-Kazimierzu Górniczym*, Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego, 2, s. 228-236.
- Tiutunnik G., 1991, *Identyfikacja, struktura and klassifikacja landshaftov urbanizovannykh territorii*, Geografia i prirodnyje resursy, 3, s. 22-28.
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu
[http://orka.sejm.gov.pl/opinie7.nsf/nazwa/1525_u/\\$file/1525_u.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/opinie7.nsf/nazwa/1525_u/$file/1525_u.pdf) (23.05.2015).
- Van Eetvelde V., Antrop M., 2009, *A stepwise multi-scaled landscape typology and characterisation for trans-regional integration, applied in the federal state of Belgium*, Landscape & Urban Planning, 91, s. 160-170.
- Wascher D. (red.), 2005, *European Landscape Character Areas. Typologies, Cartography Assessment Initiative (ELCAI), Funded under the 5th Framework Programme on Energy, Environment and Sustainable Development 4.2.2, Landscape Europe*.
- Wielgus K., Środoulska-Wielgus J., 2003, *Zarys zasad rejestracji zintegrowanej: postaci, wartości i przemian krajobrazów inżynierskich, dotyczących wyrobisk poeksploatacyjnych w górnictwie skalnym*, [w:] *Kształtowanie krajobrazu terenów poeksploatacyjnych w górnictwie. Materiały Międzynarodowej Konferencji*, AGH, Politechnika Krakowska, Kraków, s. 112-139.
- Wiśniewska W., 2002, *Krajobrazy codzienne*, Zeszyty Naukowe. Rozprawy Naukowe, Politechnika Łódzka, 308, 9-182.

- Wojciechowski K. H., 1986, *Problemy percepcji i oceny estetycznej krajobrazu*, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.
- Wojciechowski K.H., 2010, *Wartości i walory krajobrazów przemijających i efemerycznych*, [w:] D. Chylińska, J. Łach (red.), *Studia krajobrazowe a ginące krajobrazy*, Zakład Geografii Regionalnej i Turystyki, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław, s. 37-43.
- Wojtanowicz J., 2006, *Co badać w geografii*, [w:] *Człowiek w badaniach geograficznych*, Podstawowe idee i koncepcje w geografii, 2, s. 139-146.
- Wojtanowicz J., 2008, *Europejska przestrzeń geograficzno-kulturowa*, Wydawnictwo UMCS, Lublin.
- Wycichowska B., 2008a, *Specyfika krajobrazu wizualnego i jego klasyfikacja*, *Problemy Ekologii Krajobrazu*, 20, s. 257-263.
- Wycichowska B., 2008b, *Zawłaszczanie chronionego krajobrazu kulturowego przez samorządy gminne. Bilans strat na przykładzie Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich*, *Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego PTG*, 10, s. 368-376.
- Wycichowska B., 2010, *Zanikający krajobraz Łodzi przemysłowej w XXI w.*, [w:] D. Chylińska, J. Łach (red.), *Studia krajobrazowe a ginące krajobrazy*, Zakład Geografii Regionalnej i Turystyki, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław, s. 127-137.
- Yahagi H., 2008, *The historical city Kanazawa (in Japan)'s cityscape policy focusing on the preservation and reuse of class-b historical buildings*, *Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego PTG*, 10, s. 139-149.
- Zachariasz A., 2006, *Zieleń jako współczesny czynnik miastotwórczy ze szczególnym uwzględnieniem roli parków publicznych*, Monografia Nr 336, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków.
- Zachariasz A., 2007, *Zabytkowe parki i ogrody publiczne we współczesnym krajobrazie – problemy rewaloryzacji*, [w:] *Przyroda i Miasto*, 10, cz. I, red. J. Rylke, Wydawnictwo SGGW, Warszawa, s. 328-354.
- Zhoomar P., 2008, *Classification of technogenic landscapes*, *Problemy Ekologii Krajobrazu*, 20, s. 89-98.
- Zoido F., 2006, *Basic aspects for the implementation of the European Landscape Convention in Spain*, *European Spatial Planning and Landscape*, 84, s. 197-205.

[Wpłynęło: czerwiec; poprawiono: sierpień 2015 r.]

TADEUSZ J. CHMIELEWSKI, URSZULA MYGA-PIĄTEK, JERZY SOLON

TYPOLOGY OF POLAND'S CURRENT LANDSCAPES

This article sets out a proposal for a new typology of the landscapes identifiable in Poland contemporarily. The "current" situation relevant to the work is considered to relate to a period lasting no longer than the last 10 years. The authors undertook the work in the light of numerous academic discussions accompanying the preparation of a Poland-wide project on "The identification and evaluation of landscapes – methodology and main assumptions". The work thus represented a methodological prelude to the anticipated draft version of the *Act amending certain Acts in connection with the Strengthening of the Landscape Protection Instrument*, which was adopted on April 24th 2015 (the *Dziennik Ustaw* Official Journal of Laws of 2015, item 774). Arising out of

this is an obligation that landscape audits be drawn up at the level of the voivodship (province-region).

The article first reviews approaches taken hitherto where the classification of landscapes is concerned. It also seeks to bring some order to the terminological chaos holding away in the literature, and to present a better-developed typology of contemporary landscapes against that background.

The proposed classification is based around two main groups of criteria. The first group relates to a scale of anthropogenic transformation of the landscape. It entails structural and process-related (functional) criteria which serve to order landscapes along a gradient of the progressive replacement of natural forms and processes shaping the landscape by anthropogenic forms and processes. The application of this approach led to the identification of landscape groups A,B and C, where:

Group A comprises natural landscapes of which cultural use is made, though functioning mainly as a reflection of natural process, only to some (varying) extent modified by human activity;

Group B comprises natural/cultural landscapes shaped through the joint action of natural processes and conscious modification of land cover and spatial structure by human beings;

Group C comprises cultural landscapes in which the structure and functions are fully shaped by human activity.

The second typological level entailed criteria relating to the dominance of defined forms of cover, as well as the structure and intensity of land management. A basis for the identification of types and sub-types of contemporary landscape was provided in this way, with the attendant reconnaissance of the current diversity of landscapes in Poland allowing for the identification of the aforesaid 3 groups, as well as 15 types and 49 sub-types of currently-existing landscape.

Using numerous quantitative criteria, including through the defining and application of the criterion of the landscape matrix (in relation to landscapes shaped anthropogenically, in the case of groups B and C), the presented typology of current landscapes is far more formalised and objectivised than its predecessors.

